

Janusz Gołota

Wojewódzki Komitet Społecznego Funduszu Odbudowy Kraju i Stolicy w Olsztynie (1946-1966)

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 4 (274), 635-667

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Janusz Gołota

WOJEWÓDZKI KOMITET SPOŁECZNEGO FUNDUSZU
ODBUDOWY KRAJU I STOLICY
W OLSZTYNIE (1946–1966)

Słowa kluczowe: Społeczny Komitet Odbudowy Kraju i Stolicy, województwo olsztyńskie, historia PRL, Jan Boenigk

Schlüsselbegriffe: Soziales Komitee für den Wiederaufbau des Landes und der Hauptstadt (Społeczny Komitet Odbudowy Kraju i Stolicy), Woiwodschaft Olsztyn (Allenstein), Geschichte der Volksrepublik Polen (PRL), Jan Boenigk

Keywords: The Communal Committee for the Rebuilding of the Country and the Capital, Olsztyn voivodeship, the history of the People's Republic of Poland, Jan Boenigk

1. Wprowadzenie

Celem artykułu jest przedstawienie funkcjonującego w latach 1946–1966 w Olsztynie Komitetu Wojewódzkiego Społecznego Funduszu Odbudowy Kraju i Stolicy, form, uwarunkowań i efektów jego działalności.

W Archiwum Akt Nowych w Warszawie znajduje się zespół: Biuro Naczelnej Rady Odbudowy Warszawy i Rady Głównej Społecznego Funduszu Odbudowy Kraju i Stolicy¹, liczący 555 jednostek obejmujących lata 1946–1966, a dotyczących działalności władz naczelnych i poszczególnych komisji w ramach Biura Rady Głównej, takich jak: rozporządzenia, statuty, plany pracy, sprawozdania z działalności i sprawozdania pokontrolne, ponadto dokumentację działalności inwestycyjnej, programowo-propagandowej, spraw kadrowych oraz materiały komisji likwidacyjnej. Archiwalia zgromadzone w tym zespole mogą być wykorzystane również przy opracowywaniu zagadnień gospodarczych i zjawisk społecznych w poszczególnych województwach, w tym w olsztyńskim, zwłasz-

¹ Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), Biuro Naczelnej Rady Odbudowy Warszawy i Rady Głównej Społecznego Funduszu Odbudowy Kraju i Stolicy w Warszawie, sygn. 192.

cza przy badaniach porównawczych. Aby ocenić rangę opisywanego zagadnienia dla władz centralnych, konieczny stał się przegląd materiałów zgromadzonych w zespole AAN – PZPR Komitet Centralny w Warszawie 1948–1990².

W oparciu o wytyczne Komisji Pozjazdowej SFOKiS z 4 marca 1966 r. (już po likwidacji Społecznego Funduszu) archiwalia powstałe w toku działalności olsztyńskiego Wojewódzkiego Komitetu zostały przekazane do Archiwum Państwowego w Olsztynie (192 teczek)³. Są to plany pracy, plany zbiorów pieniężnych, sprawozdania, protokoły z posiedzeń władz statutowych (wojewódzkich, powiatowych, szkolnych), dokumentacja działalności w terenie, w tym efekty inwestycyjne. Ponadto dokumentacja sieci organizacyjnej Społecznego Funduszu w całym województwie, obsada stanowisk, imienne wykazy pracowników, plakaty, wydawnictwa, bilanse finansowe za lata 1950–1966, fotografie. Dokumentacja z lat 1946–1949 jest szczątkowa, z wyjątkiem zbioru wycinków prasowych z 1948 r. i akt dotyczących inwestycji w 1949 r. Sprawozdania, a zwłaszcza plany pracy, przygotowywano szczegółowo, z dokładnym harmonogramem i wskazaniem osób odpowiedzialnych⁴. Dokumentacja inwestycyjna dotyczyła zarówno wznoszonych budynków, kosztów organizacyjnych, jak i np. zakupu magnetofonu.

Ze źródeł drukowanych najbardziej przydatne okazały się sprawozdania z działalności Społecznego Komitetu Funduszu Odbudowy Stolicy. Pierwsze z nich, obejmujące okres od 1 września 1946 r. do 31 sierpnia 1957 r., zostało opublikowane w 1958 r.⁵ Mankamentem omawianych źródeł jest rozbieżność danych podawanych w sprawozdaniach wojewódzkich i centralnych, doniesieniach prasowych, przemówieniach, wywiadach dotyczących ilości zebranych oraz zainwestowanych pieniędzy. Dlatego przytaczane tu wielkości należy traktować szacunkowo. Ponadto dane są niepełne, zwłaszcza w odniesieniu do lat 1946–1957.

Społeczny Komitet Odbudowy Kraju i Stolicy został uznany za Stowarzyszenie Wyższej Użyteczności na podstawie Rozporządzenia Rady Ministrów z 24 lipca 1948 r. Jego statut został określony w Obwieszczeniu Prezesa Rady Ministrów z 26 sierpnia 1948 r. ogłoszonym w „Monitorze Polskim”. Celem Społecznego Komitetu uczyniono „mobilizację duchowych i materialnych sił i zasobów Narodu Polskiego oraz innych narodów dla dzieła odbudowy stolicy Polski – Warszawy” poprzez upowszechnianie propagandy odbudowy stolicy, tj. zaznajamianie ze stanem zniszczenia Warszawy, z postępami w jej odbudowie i pla-

² AAN, Protokoły posiedzeń Biura Politycznego KC PZPR, mkf 2833.

³ Archiwum Państwowe w Olsztynie (dalej: AP Olsztyn), Społeczny Fundusz Odbudowy Kraju i Stolicy Komitet Wojewódzki w Olsztynie 1946–1966, sygn. 488.

⁴ AP Olsztyn, sygn. 488, t. 48, k. 1–89, Plany pracy – roczne komitetów powiatowych SFOS 1961–1965.

⁵ *Sprawozdanie z działalności Społecznego Komitetu Funduszu Odbudowy Stolicy*, Warszawa 1958.

nowaniem oraz inicjowanie, a przede wszystkim prowadzenie akcji zbiórek pieniędzy i kontrolowanie ich zgodnie ze wskazówkami Naczelnej Rady Odbudowy m.st. Warszawy⁶.

Na mocy obwieszczenia powoływano komitety obywatelskie odbudowy m.st. Warszawy (gminne, dzielnicowe, miejskie, powiatowe, wojewódzkie i równorzędne w miastach wydzielonych Łodzi i Warszawie) oraz koła pod nazwą „Odbudujemy Warszawę”. Komitety zorganizowane były hierarchicznie: od najniższego szczebla administracyjnego – gminnego do najwyższego – wojewódzkiego. Władzę na szczeblu centralnym sprawowało Walne Zgromadzenie Delegatów, zwane Radą Główną, a na szczeblu wojewódzkim – Wojewódzki Zjazd Delegatów. Między Zgromadzeniami Delegatów władzę na szczeblu krajowym sprawował Centralny Komitet, a w województwach Zarządy Komitetów, poprzez swoje aparaty wykonawcze – Biuro Rady Głównej na szczeblu krajowym i Biura Wojewódzkie na szczeblu wojewódzkim. W ramach biur działały komisje: Upowszechniania, Świadczeń, Inwestycyjna, Propagandy i Szkolna; na wszystkich szczeblach działały komisje rewizyjne.

Zasady działania kół i komitetów terenowych ustalał regulamin przyjęty przez Centralny Komitet i zatwierdzony przez Walne Zgromadzenie Delegatów. Obsługę księgową prowadziły wydziały (zdrowia, oświaty i ogólnogospodarczy) powiatowych rad narodowych, w imieniu których występowało Prezydium Powiatowej Rady Narodowej. Wpływy gromadzono na kontach w Narodowym Banku Polskim. Corocznie pieniężne limity zbiórkowe dla poszczególnych województw ustalało Biuro Rady Głównej SFOS. Na przykład w 1949 r. województwo olsztyńskie „musiało” (jak jednoznacznie pisała prasa) zebrać 13 650 000 zł. Nadwyżka miała być przeznaczona na inwestycje lokalne w najbardziej zniszczonych miastach⁷.

Centralnie ustalono też źródła wpływów. Pracownicy urzędów, zakładów pracy, „dobrowolnie” lub autentycznie deklarowali składkę w wysokości 0,5% od wynagrodzenia. Centralna Rada Związków Zawodowych okólnikiem nr 6 z 1948 r. zakazywała potrąceń z płac „z wyjątkiem składek związkowych” oraz „zbiórki pieniężnej na rzecz odbudowy Warszawy”, podkreślając jednocześnie ich dobrowolność i wskazując wysokość świadczeń.

W 1948 r. Ministerstwo Skarbu wydało zezwolenie, na mocy którego placówki sprzedające artykuły Polskiego Monopolu Spirytusowego zostały zobowiązane do sprzedaży znaczków wartościowych. Tego typu zobowiązania

⁶ Obwieszczenie Prezesa Rady Ministrów z 26 VIII 1948 r., Monitor Polski, 1948, A-69, poz. 544; AAN, PZPR Komitet Centralny w Warszawie 1948–1990, Protokoły posiedzeń Biura Politycznego KC PZPR, 1693, mkf 2833 (dalej: Protokoły posiedzeń Biura Politycznego), Notatka o SFOS z 15 V 1959 r.

⁷ 13 650 000 musimy zebrać na odbudowę Warszawy w roku przyszłym, Życie Olsztyńskie, 1948 z 10 I.

wprowadzono w wielu innych miejscach. Sprzedaż znaczków wartościowych prowadzono m.in. w kasach: ekspedycyjnych kolei, Orbisu, PLL „LOT”, PKS, Państwowej Żegluga Wodnej. Ich wartość, według norm ustalonych przez Ministerstwo Komunikacji stanowiła w 1948 r. 10% opłat. Przewidywano również pozyskiwanie środków ze zbiorów jednorazowych lub dorocznych świadczonych przez obywateli, a także z ofiar, zapisów, dotacji i subwencji, dochodów z nieruchomości, odsetek kapitałowych, dochodów z wydawnictw i przedsięwzięć doraźnych, nawet z zabaw ludowych. W 1947 r. wojewoda olsztyński, w oparciu o uchwałę Krajowej Konferencji i sekretarzy Zarządów Głównych Związków Zawodowych, wydał odezwę, w której wzywał do pracy w niedzielę, 21 września, i przeznaczenia zarobionych pieniędzy na odbudowę Warszawy⁸. Zobowiązania podejmowały pojedyncze instytucje, np. pracownicy Gminnej Kasy Spółdzielczej w Olsztynie⁹.

Uzyskane środki przeznaczano na inwestycje, które od strony formalnej prowadziły ówczesne organy administracji państwowej, czyli resortowe wydziały prezydów wojewódzkich i powiatowych rad narodowych, przy społecznym wsparciu komitetów odbudowy.

Działalność komitetów od początku zespolono z administracją rządową i instancjami partyjnymi PZPR. Funkcję przewodniczących Komitet Wojewódzki SFOS w województwach pełnili kolejni wojewodowie.

2. Sprawy organizacyjne i najważniejsze inwestycje

Pierwszy w kraju Komitet Wojewódzki SFOS powstał 8 maja 1945 r. w Katowicach. Kolejne powoływano od 1 września 1946 r. wraz z proklamowaniem pierwszego Miesiąca Odbudowy Warszawy.

Trudno jednoznacznie wskazać początki SFOS w Olsztynie i województwie olsztyńskim, pojawiają się bowiem różne informacje na ten temat, np. czerwiec 1946 r.¹⁰ lub 25 września tego roku¹¹. W dokumentach występują też wymienione następujące nazwy: Wojewódzki Komitet Odbudowy Warszawy (WKOW), Wojewódzki Komitet Odbudowy Kraju i Stolicy (WKOKiS), najczęściej jednak skrót SFOS. Pierwszym przewodniczącym Wojewódzkiego Komitetu został wojewoda olsztyński Zygmunt Robel. 20 czerwca 1947 r. komitet ukonstytuował

⁸ B. Łukaszewicz, *Raptularz miejski, Olsztyn 1945–2005*, Olsztyn 2006, s. 67.

⁹ *Znaczki SFOS na sumę 20 tysięcy zł zobowiązali się rozprowadzić pracownicy olsztyńskiej GKS*, Głos Olsztyński, 1954 z 20 III.

¹⁰ AAN 392, t. 545, Sprawozdanie z całokształtu działalności Społecznego Komitetu Odbudowy Kraju i Stolicy SFOS na terenie województwa olsztyńskiego w latach 1946–1965.

¹¹ B. Łukaszewicz, *Olsztyn 1945–1985*, Olsztyn 1987, s. 52.

się pod przewodnictwem wojewody Wiktora Jaśkiewicza. W jego skład weszło 47 przedstawicieli urzędów, instytucji, wojska, partii politycznych i organizacji społecznych i politycznych¹². Wiceprzewodniczącym został poseł Stefan Cendrowski¹³. Komitety powiatowe SFOS zostały powołane 1 września 1946 r., w szóstą rocznicę napaści Niemiec na Polskę, wspierane przez sieć organizacyjną Państwowej Pożyczki Odbudowy Kraju.

Olsztyn potrzebował szczególnego wsparcia społecznego z racji niedostatecznego napływu centralnych środków na inwestycje. Od 2 maja 1946 do 20 października 1948 r. na odbudowę Olsztyna rząd przeznaczył 3 100 000 zł, podczas gdy na Warszawę 1 020 400 760, na Poznań 36 232 029, na Wrocław 17 477 462, na Gdańsk 4 172 817 na Grudziądz 1 010 120 zł¹⁴.

Pierwsze działania SFOKiS przyniosły skromne efekty. Przewodniczący Komitetu Wojewódzkiego Społecznego Funduszu Jan Boenigk wspominał w 1965 r., że zbiórki w Olsztynie przeprowadzono już w 1945 r. Zebrano wtedy 67 204 zł (w przeliczeniu na wartość złotówki w 1965 r.)¹⁵.

Co roku odbywały się spotkania aktywistów SFOS. Pierwsze, o zasięgu wojewódzkim, o którym zachowały się informacje, zorganizowano w Olsztynie 16 marca 1948 r. jako „zjazd przewodniczących komitetów powiatowych Odbudowy Warszawy”¹⁶. W tym czasie województwo olsztyńskie, na terenie którego działały 153 komitety terenowe, znalazło się na ósmym miejscu w kraju pod względem wysokości zebranych kwot¹⁷.

Podczas marcowego zjazdu podjęto śmiałą inicjatywę budowy Domu Młodzieży w Olsztynie. W maju 1948 r. został powołany komitet budowy, na czele którego stanął prezydent Olsztyna Tadeusz Pałucki. Zdecydowano, że obiekt powstanie przy alei Wojska Polskiego, w miejscu zrujnowanego domu młodzieży hitlerowskiej¹⁸. Planowano, że budowa zostanie sfinansowana z „nadwyżek” zbiórek na SFOS. Zabieg ten – zdaniem inicjatorów – przyczyniłby się do podwojenia rezultatów zbiórek, co postulował poseł Stefan Cendrowski. Prognoza potwierdziła się i pod koniec roku województwo olsztyńskie znalazło się na

¹² Ibidem, s. 64.

¹³ *Sumujemy wyniki zbiórki na odbudowę Warszawy, „Życie Olsztyńskie” odznaczone srebrną odznaką, Życie Olsztyńskie, 1948 z 17 III; Rozpoczynamy dwunasty miesiąc budowy Warszawy i kraju. Wywiad „Życia” z przewodniczącym WKOW, Życie Olsztyńskie, 1959 z 1 IX; Kronika Olsztyna 1945–1950, Olsztyn 1972, s. 97.*

¹⁴ AAN, t. 134.

¹⁵ *Miesiąc Budowy Stolicy i Kraju. Wywiad z przew. KW SFOS J. Boenigkiem, Głos Olsztyński, 1965 z 2 IX.*

¹⁶ *Zjazd przewodniczących komitetów powiatowych Odbudowy Warszawy odbył się 16 marca 1948 roku, Życie Olsztyńskie, 1948 z 19 III.*

¹⁷ *W zbiorce na odbudowę Warszawy województwo olsztyńskie na ósmym miejscu, Życie Olsztyńskie, 1948 z 19 II.*

¹⁸ *Kronika Olsztyna 1945–1950, s. 105.*

trzecim miejscu w kraju pod względem ilości zebranych środków, przekraczając plan roczny o 186%.

Prezydent miasta przeznaczył na budowę materiały rozbiórkowe z jednej z wypalonych kamienic. Uroczyste rozpoczęcie budowy nastąpiło 1 lipca 1948 r. przy dźwiękach Roty, z udziałem przedstawicieli urzędów, zakładów pracy i młodzieży szkolnej¹⁹. W odbudowie uczestniczyła młodzież zgrupowana na „obozie budowniczych” nad Jeziorem Długim. 6 października 1948 r. na posiedzeniu Zarządu WKOW na stanowisko przewodniczącego wybrano jednogłośnie Mieczysława Moczara²⁰, od 6 października 1948 r. wojewodę olsztyńskiego.

Ponieważ kilku członków komitetu budowy Domu Młodzieży opuściło to gremium, 19 lutego 1949 r. powołano nowy z wicewojewodą Bohdanem Wilamowskim na czele²¹. Pomoc, zapewne dzięki Moczarowi, przyszła też z zewnątrz. W 1949 r. Rada Naczelna SFOS przeznaczyła na ten cel 700 000 zł. Dom Młodzieży był przykładem „budowy socjalistycznej”, z typowym dla jej organizacji współzawodnictwem pracy, trójkami murarskimi przekraczającymi normy o 326%! Junacki zapał młodzieży okazał się jednak bezcelowy. W sierpniu 1950 r. Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Olsztynie przekazało Dom Młodzieży na własność Okręgowej Radzie Związków Zawodowych, która powołała Wojewódzki Domu Kultury i Oświaty Związków Zawodowych, co zdaniem autorów tej inicjatywy miało poszerzyć ofertę kulturalną dla mieszkańców Olsztyna. Oficjalne otwarcie placówki nastąpiło 1 października 1951 r. Także Związki Zawodowe nie nacieszyły się długo własnością okazałego budynku. W 1957 r. został on przejęty przez Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie i utworzono w nim Wojewódzki Dom Kultury.

Kontrowersje, nieujawniane publicznie, wzbudzała kolejna inicjatywa – budowa ze środków SFOS, według projektu Xawerego Dunikowskiego, Pomnika Wdzięczności Armii Czerwonej, wraz z otaczającym go placem zebrani masowych. Kamień węgielny położono 20 czerwca 1948 r. Budowę miał kierować Komitet Budowy z przewodniczącym Mieczysławem Moczarem, powołany 19 maja następnego roku. Koszt budowy pomnika, w architekturze którego wykorzystano m.in. bloki granitowe z mauzoleum Hindenburga, wyniósł 2 670 941 zł²². Po rozlicznych perypetiach, skrupulatnie opisanych przez Ryszarda Tomkiewicza²³,

¹⁹ *Przy dźwiękach Roty rozpoczęto wczoraj pracę nad odbudową pierwszego na Ziemiach Odzyskanych Domu Młodzieży w Olsztynie*, *Życie Olsztyńskie*, 1948 z 2 VII.

²⁰ *Udział w odbudowie Warszawy – obowiązkiem każdego obywatela. Obrady Zarządu WKOW w Olsztynie*, *Głos Ludu*, 1948 z 20 X.

²¹ B. Łukaszewicz, *Olsztyn 1945–1985*, s. 105.

²² AAN, 392, t. 135.

²³ R. Tomkiewicz, *Kulisy powstania Pomnika Wdzięczności dla Armii Radzieckiej*, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 1998, nr 3, ss. 395–416.

pomnik został odsłonięty 21 lutego 1954 r. z udziałem członka Rady Państwa i Biura Politycznego Stefana Matuszewskiego. W 1956 i 1957 r. na zagospodarowanie placu wokół pomnika przeznaczono blisko 300 000 zł.

Kolejny zjazd WKOW odbywał się w 1953 r., po śmierci „Nieodżałowanego Wodza i nauczyciela ludzkości pracującej świata”²⁴. Sprawozdanie za rok 1953 podpisał 4 września Tadeusz Szejnert – przewodniczący WKOW. W tym czasie województwo znalazło się na siedemnastym miejscu w kraju, wykonując limit zbiórki tylko w 94%. Winą za to obarczono pracę biura WKOW. Możliwość poprawy widziano w „socjalistycznym współzawodnictwie pracy – jak uczy nas marksistowsko-leninowska nauka i niezapomniany nasz drogi Wódz i Nauczyciel”, umasowieniu akcji, przestrzeganiu wskazań instancji PZPR, comiesięcznej analizie działań oraz w zwiększeniu aktywności WKOW. Opacznie wierzono, że „ideologia” i „upolitycznienie” przyczynią się do polepszenia wyników.

Od 1954 r. wznoszono nad Jeziorem Długim, dofinansowywany przez SFOS, nowoczesny budynek „szkoły ogólnokształcącej stopnia podstawowego”, z 15 izbami lekcyjnymi, salą gimnastyczną, stołówką, kuchnią, schronem przeciwlotniczym oraz mieszkaniami dla nauczycieli. Oddanie budynku nastąpiło 1 września 1955 r.²⁵, z udziałem m.in. ministra budownictwa Czcińskiego oraz kierownika Wydziału Oświaty Tadeusza Szejnerta. W informacji o otwarciu szkoły, zamieszczonej na piątej stronie „Głosu Olsztyńskiego”, ani słowem nie wspomniano o środkach z SFOS przeznaczonych na inwestycję.

12 czerwca 1955 r. zjazd SFOS odbył się w Iławie, która w poprzednim roku zajęła pierwsze miejsce w rywalizacji wojewódzkiej²⁶. Ubolewano, że w 1954 r. nie został wykonany planu zbiórki, chwalono lub w sarkastycznym tonie ganiono poszczególne powiaty, nie szczędząc uszczypliwych uwag np. w odniesieniu do Pisz, „który przewodził w zbiorce do czasu zbudowania powiatowego domu kultury”.

Z ogromnym rozmachem 3 czerwca 1956 r. zorganizowano ósmy zjazd WKOW w Kętrzynie. Miała to być forma podziękowania powiatowi za zajęcie pierwszego miejsca w rywalizacji wojewódzkiej i ósmego w kraju za rok 1955. Imprezie towarzyszyła wycieczka do Parcza – dawnej siedziby Hitlera, występy zespołów artystycznych, bezpłatne projekcje filmowe, mecze piłki nożnej i siatkowej, zawody hipiczne i, oczywiście, zabawy ludowe. Przewodniczący PKOW w Kętrzynie Aleksander Pietrzak, zasłużony też dla rozwoju turystyki, został

²⁴ AP Olsztyn, sygn. 488, t. 54, k. 5, Referat sprawozdawczy z działalności Wojewódzkiego Komitetu Odbudowy Warszawy w Olsztynie w roku 1953 i I-szym kwartale 1953.

²⁵ *Nowa szkoła nad Jeziorem Długim, przekazana do użytku*, Głos Olsztyński, 1955 z 2 IX.

²⁶ *Zaszczytne wyróżnienie. Wojewódzki Zjazd aktywu SFBS obraduje dziś w Iławie*, Życie Olsztyńskie, 1955 z 16 VI; *Po zjeździe aktywu SFBS. Wzmóc ofiarności na budowę stolicy*, ibidem.

odznaczony złotą odznaką SFOS²⁷. Natomiast podczas plenum olsztyńskiego WKOW, zorganizowanego również w Kętrzynie 18 czerwca 1956 r., ukonstytuowały się nowe władze Komitetu Wojewódzkiego. Przewodniczącym został Ryszard Śnieżko – członek prezydium WRN, kierownik Wydziału Handlu, na wiceprzewodniczących wybrano Stefana Kamińskiego – prezesa WZGS i Mieczysław Stachowskiego – przewodniczącego WRN, sekretarzem pozostał pełniący dotychczas tę funkcję Eugeniusz Krzyżewski. W plenum uczestniczyli kierownicy instytucji, zakładów pracy, władze różnych szczebli oraz media²⁸. W referacie wygłoszonym przez pracownika biura Stanisława Pawlickiego działalność Komitetu Odbudowy w okresie od 1 stycznia 1950 do czerwca 1956 r. została oceniona negatywnie, zwłaszcza w powiatach pasłęckim, szczycieńskim i nidzickim. Zadeklarowano pomoc komitetom powiatowym w celu wyjścia z „impasu i martwoty”. Z ramienia władz nadrzędnych dla każdego powiatu wyznaczono opiekuna wojewódzkiego. Na zakończenie mówca „zwrócił się o umożliwienie mu otrzymania talonu na motor, motywując to większą operatywnością”. W 1959 r. Rada Główna podjęła decyzję, zaakceptowaną przez Wojewódzki Komitet, o zwolnieniu Stanisława Pawlickiego, instruktora WK, po złożeniu przez niego skargi²⁹.

Kolejna zmiana władz nastąpiła 26 maja 1957 r. podczas dziewiątego dorocznego zjazdu organizacji w Ostródzie. Odwilż popaździernikowa, charakteryzująca się m.in. wyłączeniem części instytucji spod bezpośredniego zarządu partyjnego, spowodowała zmiany w olsztyńskim SFOS. Przewodniczącym został Jan Boenigk, pierwszym zastępcą Stefan Kamiński, drugim zastępcą Ryszard Śnieżko, sekretarzem Eugeniusz Krzyżewski. We wnioskach zwrócono uwagę na niewystarczającą promocję akcji w prasie i radiu, zaapelowano o ściślejszą współpracę z radami narodowymi, zaproponowano powołanie przy każdej inwestycji komitetu społecznego, który czuwałby nad przebiegiem budowy i konserwacją obiektu. Wnoszono również, by przy podziale środków inwestycyjnych między powiaty kierowano się wynikami zbiórek³⁰.

Pojawiły się też pierwsze zestawienia i bardziej szczegółowe informacje na temat dotychczasowych zbiórek i inwestycji. W latach 1946–1957 województwo olsztyńskie zebrało w sumie 34 093 000 zł, białostockie 34 147 000, zielono-

²⁷ *Olsztyn 1945–2005. Kultura i nauka*, pod red. S. Achremczyka i W. Ogrodzińskiego, Olsztyn 2006, s. 118, 122.

²⁸ AP Olsztyn, sygn. 488, t. 14, k. 4, Protokół z posiedzenia Plenum Wojewódzkiego Komitetu Odbudowy Warszawy w Olsztynie odbytego w dniu 18 VI 1956 r.

²⁹ AP Olsztyn, sygn. 488, t. 14, k. 57, Protokół z plenarnego posiedzenia KW SFOS w Olsztynie w dniu 2 II 1959.

³⁰ *Wojewódzki zjazd SFOS w Ostródzie*, *Życie Olsztyńskie*, 1957 z 23 V; *Wojewódzki zjazd SFOS wybrał nowe władze*, *ibidem*, 1957 z 30 V.

górskie 28 251 000, warszawskie 122 697 000 zł³¹. W województwie olsztyńskim wykonano prace inwestycyjne za blisko 10 500 000 zł. Mniej niż w Olsztynie za-inwestowano np. w Białymstoku, Koszalinie i Zielonej Górze³². Z wewnętrznych danych zgromadzonych w Wojewódzkim Komitecie SFOS wynika, że w ciągu dwunastu lat zebrano następujące kwoty:

Tabela nr 1

Zbiórki na SFOKiS w województwie olsztyńskim w latach 1946–1957

Rok	Kwota (w zł)
1946	67 294
1947	410 330
1948	841 113
1949	1 659 486
1950	2 154 350
1951	2 592 164
1952	2 722 130
1953	3 933 802
1954	3 726 182
1955	4 782 760
1956	5 044 629
1957	6 159 275
Razem	34 093 515

Źródło: AP. Olsztyn, Sprawozdania różne, miesięczne, roczne.

Rekordzista w zbiórkowej rywalizacji powiatowej, powiat kętrzyński, w 1957 r. otrzymał 400 000 zł nagrody za pierwsze miejsce z przeznaczeniem na inwestycje, w tym 300 000 zł na budowę kinoteatru oraz dodatkowo 300 000 zł na budowę żłobka miejskiego. W powiecie prowadzono też inne inwestycje:

³¹ AAN 392, t. 545, Sprawozdanie z całokształtu działalności Społecznego Komitetu Odbudowy Kraju i Stolicy SFOS na terenie województwa olsztyńskiego, tabela III.

³² Ibidem, tabela VII, ss. 46–57.

np. budowę świetlicy w Wygodzie (88 600 zł)³³. „Pracę społeczną rozpoczęto od skompletowania naprawę ofiarnego aktywy SFOS-owskiego i to nie tylko w samym mieście, lecz także w najbardziej odległych zakątkach powiatu – w zespołach PGR, spółdzielniach produkcyjnych, gromadach i wsiach. I dziś powiat kętrzyński zdecydowanie i zasłużenie przoduje w współzawodnictwie”³⁴.

Osiągnięcia Kętrzyna, ale też wystawna oprawa zjazdu oraz – być może – poczucie bezkarności kierownictwa Powiatowego Komitetu wywołały reakcję „życzliwych”. Na skutek nieprzychylnych informacji i atmosfery popaździernikowych rozliczeń 12 lipca 1957 r. prezydium WKOW skierowało do Powiatowego Komitetu Odbudowy Warszawy w Kętrzynie kontrolę w celu ustalenia sposobów finansowania imprez propagandowych. Inspektorzy stwierdzili nieprawidłowości: np. od 31 grudnia 1955 do 17 czerwca 1956 r. urządzono piętnaście zabaw, ale brakowało szczegółowych rachunków, nie rozliczono też kosztów zjazdu wojewódzkiego³⁵, nie udokumentowano dochodów ze sprzedaży znaczków.

Kolejna inspekcja – już urzędowa – została skierowana do Powiatowej Rady Narodowej w Kętrzynie 5 listopada 1957 r. Postanowiono skontrolować środki przeznaczone na remont żłobka miejskiego (300 000 zł), remont kina-teatru (300 000 zł), wyposażenie świetlic w miejscowościach Silginy, Lwowiec, Skandawa, Pożarki, Biedaszki i Srokowo. Kontrola stwierdziła, że z sumy na wyposażenie świetlic 9668,55 zł wyasygnowano na nagrody dla wojska (brakowało jednak pokwitowań odbioru), około 16 000 zł przeznaczono na zakup bilardu, radia, adaptera, płyt gramofonowych (razem blisko 7000 zł), a na urządzenie radiowęzła ponad 37 000 zł. Natomiast z pieniędzy na remont kinoteatru 62 400 zł wydano na zakup 1500 krzeseł, z których 1200 odsprzedano, zakupiono sprzęt radiowy, żarówki, grzałki itd., ponadto zapłacono osobom za dozór, dowóz materiałów, prace biurowe. Najbardziej raziła kwota ponad 180 000 zł wypłacona prywatnemu wykonawcy (nazwisko w dokumentach archiwalnych), podczas gdy wartość robót wynosiła 75 000 zł, 106 000 zwrócono na konto inwestycyjne. Stwierdzono brak dozoru technicznego, brak odbioru wykonanych robót.

Wydział Zdrowia WRN z 300 000 zł przeznaczonych na budowę żłobka 14 000 wydał na wykonanie dokumentacji, tyle samo za zakup różnych materiałów, 7000 zł „na transport”, około 263 000 zł zwrócono na centralne konto inwe-

³³ AP Olsztyn, sygn. 488, t. 14, k. 20, Pismo Wojewódzkiego Komitetu Odbudowy Stolicy do Naczelnej Rady Odbudowy Warszawy z 26 VI 1957 r.

³⁴ *Nowe formy zbiórki na SFOS*, *Życie Olsztyńskie*, 1955 z 29 VII; *PKOW Kętrzyń walczy o I miejsce w kraju*, *Życie Olsztyńskie*, 1956 z 22 V; *400 tysięcy zł nagrody za przodownictwo w SFOS otrzymał Kętrzyń*, *Głos Olsztyński*, 1956 z 26 V.

³⁵ AP Olsztyn, sygn. 488, t. 140, k. 183, Sprawozdanie z podróży odbytej dnia 12 VII 1957 r. do Powiatowego Komitetu Odbudowy w Warszawie przez Komisję powołaną przez Prezydium WKOW w Olsztynie w dniu 6 VII 1957.

stycyjne³⁶. Ponadto kontrole zarzucały organom powiatowym łamanie obowiązujących przepisów i fałszywą sprawozdawczość.

Z tego powodu Prezydium WKOW wystąpiło do Prezydium WRN w Olsztynie z prośbą o ukaranie winnych, zwiększony nadzór nad działalnością wydziałów szczebla wojewódzkiego nad wykorzystaniem środków inwestycyjnych³⁷. W czerwcu Biuro Wojewódzkie KOW zwróciło się do przewodniczącego WRN z prośbą o przyspieszenie dochodzenia, a zwłaszcza o zbadanie pracy Wydziału Kultury, „który całą sprawę usiłuje sprowadzić do tzw. przyczyn obiektywnych”. Tymczasem, według miejscowej ludności, za zaistniały stan winę ponosił również Wydział Kultury Prezydium WRN, który jako naczelnny inwestor nie dopilnował należytego wykorzystania sum, „dopuszczając do jawnego łamania dyscypliny finansowej”³⁸. Dyrektor biura Naczelnej Rady Odbudowy m.st. Warszawy, w celu zapobieżenia podobnym nieprawidłowościom, proponował powołanie płatnego architekta sprawującego nadzór³⁹.

Wydział Organizacyjny Prezydium PRN w Kętrzynie skierował sprawę do prokuratury powiatowej w Olsztynie oraz do Komisji Walki z Nadużyciami i Korupcją przy Komitecie Powiatowym PZPR w Kętrzynie⁴⁰, eksponując zwłaszcza zaliczki niesłusznie pobrane przez wykonawcę robót budowlanych. Asekuracyjnie, w styczniu 1958 r., Wydział Kultury WRN przeprowadził kontrolę dowodów kasowych oraz innej dokumentacji w Wydziale Kultury PRN w Kętrzynie za rok 1956.

W 1959 r. rutynową kontrolę całokształtu działań WKOW w Olsztynie przeprowadziła Rada Główna. W protokole opisano różne formy działalności SFOS – zbiórki, agitacje, wydawnictwa, apele, itd. W zakończeniu sprawozdania wspomniano lapidarnie o sprawie z Kętrzyna: „ponadto Prezydium WRN zawiadomiło prokuraturę o złej gospodarce funduszami inwestycyjnymi przeznaczonymi na remont kinoteatru w Kętrzynie w wysokości 300 000 zł, na remont żłobka miejskiego 300 000 zł, wyposażenie świetlic w Silginach, Lwowcu, Skandawie, Pożarkach, Biedaszkach, Srokowie w kwocie 70 000 zł i remont świetlicy w Nowej Różanie 30 000 zł”⁴¹.

³⁶ AP Olsztyn, sygn. 488, t. 140, k. 190–193, Sprawozdanie z podróży odbytej dnia 5 XI 1957 roku do Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Kętrzynie przez Komisję powołaną przez Prezydium WKOW w Olsztynie w dniu 12 X 1957.

³⁷ AP Olsztyn, sygn. 488, t. 140, k. 200, Pismo do Przewodniczącego Prezydium WRN z 10 XII 1957.

³⁸ Ibidem, k. 216, Pismo WKOW do Przewodniczącego Prezydium WRN z 4 VI 1958 r.

³⁹ Ibidem, k. 209, Pismo Naczelnej Rady Odbudowy m.st. Warszawy do Wojewódzkiego Komitetu Odbudowy Warszawy w Olsztynie z dnia 20 XI. 1957 r.

⁴⁰ AP Olsztyn, sygn. 488, t. 14, k. 55, Protokół z plenarnego posiedzenia KW SFOS w Olsztynie w dniu 2 II 1959.

⁴¹ AAN, t. 551, s. 1–16, Sprawozdanie nr 2/59 z przeprowadzonej kontroli całokształtu działalności Biura Komitetu SFOS w Olsztynie, wystawione przez Radę Główną SFOS 19 V 1959.

Wydarzenia w Kętrzynie rzuciły cień na działalność SFOS, a jeszcze w 1955 r. wskazywano ten powiat jako pretendujący do jednego z pierwszych miejsc w kraju. W 1957 r. akcja zbierania funduszy wydawała się wyciszona, a na łamach prasy ukazywały się jedynie krótkie wzmianki, np. „Życie Olsztyńskie” sygnalizowało brak programu działań na wrzesień w ramach Miesiąca Odbudowy Warszawy⁴². Z powodu nieprawidłowości nastąpił spadek ofiarności społeczeństwa w Kętrzynie⁴³.

8 lipca 1958 r. w Giżycku odbył się dziesiąty zjazd delegatów SFOKiS. Jan Boenigk, którego wybrano na kolejną kadencję, informował o zebraniu w ciągu jedenastu lat 40 mln zł. Do władz Społecznego Funduszu wybrano posłów Stefana Kamińskiego i Leopolda Topczewskiego. Zebrani zaapelowali o bardziej wnikliwą kontrolę nad wydawaniem zbiórkowych pieniędzy, a w specjalnej uchwale jednogłośnie wyrazili podziękowanie wszystkim aktywistom SFOS⁴⁴. Poruszono też problem wysokości środków, które miałyby pozostawać do dyspozycji województwa. Postulowano, aby darowizny przeznaczyć na inwestycje we Fromborku oraz na Polach Grunwaldzkich⁴⁵. Wezwania o pozostawienie części środków w terenie docierały także z innych województw. W 1959 r. na mocy uchwały Rady Głównej postanowiono, że 75% zebranych środków będzie przeznaczanych na inwestycje w województwie, a pozostałe 25% zasili fundusz centralny.

Już jednak 15 września 1958 r. pojawił się konkurencyjny beneficjent funduszy zbiórkowych. Przedstawiciele organizacji politycznych i kulturalnych powołali w Olsztynie Towarzystwo Popierania Budowy Szkół, którego przewodniczącym został Tadeusz Gączowski, wiceprzewodniczącym Prezydium WRN⁴⁶. 24 września 1958 r., podczas zorganizowanej w KC PZPR krajowej narady partyjnego aktywu oświatowego, w głośnym wystąpieniu Władysław Gomułka wezwał do budowy „tysiąca szkół na Tysiąclecie Państwa Polskiego”. W tym celu powołano Społeczny Fundusz Budowy Szkół. Od 1959 r. w sprawozdaniach, jak to wówczas często bywało, obydwie stowarzyszenia wykazywały te same inwestycje, oba też miały te same źródła dochodów – „dobrowolne” opodatkowanie, dopłaty do alkoholu itd.; niektóre zakłady pracy rezygnowały z wpłat na SFOS na rzecz Społeczny Fundusz Budowy Szkół⁴⁷.

Podczas obrad krajowego zjazdu delegatów SFOS 16–17 czerwca 1958 r. w Warszawie przemawiali premier Józef Cyrankiewicz, pełniący jednocześnie

⁴² *Mija 10 lat akcji „sfosowskiej” na Mazurach*, *Życie Olsztyńskie*, 1957 z 1–2 IX.

⁴³ *16 lat SFOS na Warmii i Mazurach*, Olsztyn 1962, s. 21.

⁴⁴ *Sejmik działaczy SFOKiS Ziemi Warmińsko-Mazurskiej w Giżycku*, *Głos Olsztyński*, 1958 z 9 VI.

⁴⁵ AP Olsztyn, sygn. 488, t. 14, k. 38, Wystąpienie na wojewódzki zjazd delegatów obradujący w Giżycku 8 VI 1958 r.

⁴⁶ B. Łukaszewicz, *Raptularz miejski*, s. 172.

⁴⁷ *W zbiórce na SFOS Olsztyn II miejsce. Przewodzą kolejarze*, *Głos Olsztyński*, 1960 z 15 II.

funkcję przewodniczącego Naczelnej Rady Odbudowy Stolicy, oraz Marian Spychalski, ówczesny minister obrony narodowej. Ze sprawozdania złożonego przez dyrektora biura J. Grabowskiego wynikało, że od 1946 r. społeczeństwo polskie zebrało ponad 1,6 mld zł⁴⁸. Zjazd ustalił nazwę organizacji: Społeczny Fundusz Odbudowy Kraju i Stolicy; na przewodniczącego wybrano Mariana Spychalskiego. W aspekcie olsztyńskim warto zwrócić uwagę na głosy domagające się zwiększenia inwestycji na Ziemiach Zachodnich i Północnych. Mówcy nawiązywali również do zbliżającego się jubileuszu Tysiąclecia Państwa Polskiego.

W 1958 r. w województwie olsztyńskim zebrano 6 564 000 zł (w kraju – 201 262 000 zł). Z tej kwoty, zgodnie z nowymi ustaleniami, 2 500 000 zł przekazano na fundusz centralny, natomiast ponad 4 000 000 na inwestycje wojewódzkie⁴⁹. W tym czasie województwo katowickie zebrało 45 706 000 zł, m. st. Warszawa – 12 323 000 zł, a łódzkie 11 815 000 zł. Wynik dawał województwu olsztyńskiemu – na siedemnaście województw i pięć miast wydzielonych – dwunaste miejsce w kraju. Z uzyskanej sumy, 600 000 zł przeznaczono na budowę telewizyjnej stacji przekątnikowej dla Olsztyna w rejonie Góry Dylewskiej⁵⁰, co wzbudziło wielkie zainteresowanie społeczności miasta.

Jedenasty zjazd SFOS zorganizowano 30 sierpnia 1959 r. w Mikołajkach⁵¹. Oceniając miniony okres, stwierdzono, że w ciągu trzynastu lat działalności zebrano 55 mln zł⁵². Dostrzeżono „niepomyślne zjawisko likwidacji świadczeń na SFOS w wielu zakładach pracy”, wskazano na potrzebę intensywniejszych działań dla „ponownego objęcia tych zakładów stałymi świadczeniami SFOS”. Skarżono się na „wybitnie niezadowolający wkład wsi”. W uchwale zalecono działania na rzecz „wydatnego rozszerzenia udziału wsi w tych świadczeniach”, stosowanie atrakcyjnych form zachęcających młodzież, skoncentrowanie prac inwestycyjnych „na odcinku” budowy i remontu obiektów szkolnych – szkolnictwa wszystkich typów, inwestycje „w pionie” kultury, zdrowia, sportu i gospodarki komunalnej oraz wzmoczoną kontrolę wykorzystania środków.

W 1959 r. kwota uzyskana ze zbiórek spadła do 4 500 000 zł, mniej też przeznaczono na inwestycje, bo 3 302 000 zł⁵³.

⁴⁸ Krajowy zjazd delegatów Społecznego Funduszu Odbudowy Stolicy, Trybuna Ludu, 1958 z 17 VI; I zjazd delegatów SFOS wytyczy dalsze kierunki rozwoju, Życie Olsztyńskie, 1958 z 18 VI.

⁴⁹ AAN 392, t. 545, Sprawozdanie z całokształtu działalności Społecznego Komitetu Odbudowy Kraju i Stolicy SFOS na terenie województwa olsztyńskiego, s. 4.

⁵⁰ SFOS daje 600 000 na telewizję, Życie Olsztyńskie, 1958 z 18 VI.

⁵¹ Cały naród buduje inwestycje Tysiąclecia, Życie Olsztyńskie, 1959 z 30 VIII.

⁵² AP Olsztyn, sygn. 488, t. 14, k. 50, Uchwała XI Zjazdu Delegatów SFOS województwa olsztyńskiego odbytego 30 VIII 1959 r. w Mikołajkach.

⁵³ AAN 392, t. 545, Sprawozdanie z całokształtu działalności Społecznego Komitetu Odbudowy Kraju i Stolicy SFOS na terenie województwa olsztyńskiego, s. 4.

Podczas posiedzenia WK SFOS w październiku 1959 r. zebrani usłyszeli niepomyślną relację Jana Boenigka, uczestnika obrad Prezydium Rady Głównej, podczas którego priorytet w zbiórkach przyznano oficjalnie nowo powstałemu Społecznemu Funduszowi Budowy Szkół Tysiąclecia. Rada Główna zaleciła dzielenie się pieniędzmi z nową instytucją. „Budowa szkół jest czynem, który podejmujemy w okresie Millenium – – SFOS zaś to długotrwała kampania, której celem jest dalsza aktywizacja gospodarcza i kulturalna naszego terenu, dalsza poprawa warunków naszego bytu”⁵⁴; sprawozdanie podpisał Eugeniusz Kwiatkowski, sekretarz WK SFOS.

Być może dla rekompensaty strat, w 1959 r. podjęto ofensywę zbiórkową. W celu pozyskiwania pieniędzy od chłopstwa zainicjowano „akcję mleczną”, czyli opodatkowanie się rolników dostarczających mleko do zlewni. „Chłopi dla uczczenia Tysiąclecia postanowili wpłacać po 2 grosze od każdego dostarczonego do zlewni mleka”. Jednakże jeszcze w tym samym roku raportowano, że „akcja mleczna” w powiatach Braniewo, Pisz, Węgorzewo została wstrzymana „z niewiadomych przyczyn”⁵⁵. Postanowiono też zwrócić się do spółdzielni, by te zadeklarowały na rzecz SFOS jednorazowo 0,5% rocznego funduszu płac. Aby pozyskać środki, postanowiono wykorzystać sprawę telewizyjnej stacji przekątnikowej: „Dlatego też społeczna komisja budowy stacji przekątnikowej w Olsztynie zwraca się z gorącym apelem do rad zakładowych, do instytucji, fabryk, zakładów i organizacji społecznych – – w przeliczeniu nie trzeba więcej jak po złotówce od każdego mieszkańca”⁵⁶. W 1960 r., na podstawie okólnika Ministerstwa Oświaty oraz Rady Głównej SFOS, formalnie koła SFOS ulokowano w szkołach; zatwierdzono (też odgórnie) regulamin kół szkolnych. Jeszcze ważniejsze okazało się uregulowanie dopłat na rzecz SFOS przy zakupie alkoholu⁵⁷. Dopłaty wynosiły 4 zł do litra spirytusu, 2 zł do litra wódki, 50 gr do butelki wina. W 1960 i 1961 r. wino owocowe słodkie 0,75 l kosztowało 16 zł, „Mistella” 40,50 zł, wódka czysta w 1960 r. 36 zł, w 1961 r. 41,50, a wódka gatunkowa „Jarzębiak” 41 zł w 1960 r. i 46 zł w 1961 r.⁵⁸ Piwo w tym czasie kosztowało 2 zł⁵⁹, czyli tyle, ile znaczek dołączony do pół litra wódki.

W 1960 r. w województwie olsztyńskim zebrano 6 983 000 zł⁶⁰ (głównie dzięki ogólnokrajowemu wzrostowi stałych świadczeń⁶¹), co dało Olsztynowi

⁵⁴ Nie zapominajmy o SFOS, Głos Olsztyński, 1959 z 9–10 X.

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ Potrzeba złotówki od każdego a w lipcu br. będziemy oglądać audycje telewizyjne, Życie Olsztyńskie, 1959 z 17 II.

⁵⁷ Sprawę tę regulowała decyzja ministra spraw wewnętrznych z 6 XI 1961 r., która nie została opublikowana w Dzienniku Urzędowym MSW.

⁵⁸ Rocznik Statystyczny GUS, 1962, s. 402.

⁵⁹ Ibidem, s. 382.

⁶⁰ AAN, t. 99, s. 25, Sprawozdanie Rady Głównej SFOS z działalności SKO Kraju i Stolicy z 1 I 1958; ibidem, s. 33, Sprawozdanie Rady Głównej SFOS z działalności SKO Kraju i Stolicy z 30 VI 1961.

⁶¹ AP Olsztyn, sygn. 488, t. 54, k. 35–49, Sprawozdanie Wojewódzkiego Komitetu SFOS w Olsztynie za rok 1960.

szesnaste miejsce w kraju, a w 1961 r. 15 013 000 zł, co dało tylko siedemnaste miejsce w kraju (przy czym 10 243 000 zł stanowiły dopłaty do alkoholu)⁶².

Nakłady inwestycyjne w 1961 r. wyniosły 4 075 000 zł⁶³, chociaż władze centralne przyznały Olsztyńskiemu limit 9 001 784 zł. Niewykorzystanie środków wiązało się z brakiem zaplecza technicznego, pracowni projektowych, niewydolnością przedsiębiorstw budowlanych, długim cyklem przygotowania inwestycji.

Mimo wzrostu ilości zebranych pieniędzy, podczas posiedzenia WK SFOS w 1961 r. dyrektor Biura Rady Głównej wskazywał na tendencję zaniżania zadań zbiórkowych w wielu ośrodkach, m.in. w Gdańsku, Szczecinie, a także w Olsztynie⁶⁴.

Wzmoczeniu akcji zbiórkowej miał służyć jubileusz piętnastolecia istnienia Społecznego Funduszu. Okolicznościowy zjazd SFOS zorganizowano w niedzielę, 28 maja 1961 r.⁶⁵, przygotowano także wydawnictwa, akademie, itd. Kolejną próbę pomnożenia dochodów podjęto w 1962 r., kiedy to Wojewódzki Komitet SFOS skierował do podległych komitetów powiatowych pismo, w którym zalecał tworzenie we wsiach „trójek” z udziałem sołtysa, które prowadziłyby agitację, mając w perspektywie uzyskanie ewentualnej nagrody. Ze świadczeń na rzecz SFOS nadal nie wywiązywały się PGR⁶⁶.

Chociaż w 1962 r. wyniki zbiórek były dobre⁶⁷ – zebrano 20 608 000 zł (z czego 15 052 000 zł stanowiły wpływy z dopłat do alkoholu), a inwestycje zaplanowano na kwotę aż 15 103 000 zł⁶⁸, „Głos Olsztyński” alarmował: „Musimy się zrehabilitować, przykro nam bardzo – Olsztyn, który przez wiele lat przodował w zbiórce – w tym roku wlecze się w ogonie współzawodnictwa”.

Jeszcze korzystniejszy okazał się rok 1963. Zebrano wówczas 23 393 000 zł (z czego 15 877 000 zł stanowiły wpływy z dopłat do alkoholu), a nakłady inwestycyjne wzrosły do 23 376 000 zł⁶⁹. W rywalizacji wojewódzkiej Olsztyńskie zajęło trzecie miejsce w kraju, po województwach kieleckim i białostockim⁷⁰,

⁶² AAN 392, t. 545, Sprawozdanie z całokształtu działalności Społecznego Komitetu Odbudowy Kraju i Stolicy SFOS na terenie województwa olsztyńskiego, s. 32.

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ AP Olsztyn, sygn. 488, t. 14, k. 101, Protokół z plenarnego posiedzenia KW SFOS w Olsztynie w dniu 17 I 1961.

⁶⁵ *W niedzielę odbędzie się w Olsztynie jubileuszowy zjazd SFOS*, Głos Olsztyński, 1961 z 27–28 V; *XV-lecie SFOS na Warmii i Mazurach*, ibidem z 23 V.

⁶⁶ AP Olsztyn, sygn. 488, t. 14, k. 97, Protokół z plenarnego posiedzenia KW SFOS w Olsztynie w dniu 17 I 1961.

⁶⁷ AAN, t. 99, s. 22, 23, Sprawozdanie Rady Głównej SFOS z działalności SKO Kraju i Stolicy I I 1958; ibidem, s. 33, Sprawozdanie Rady Głównej SFOS z działalności SKO Kraju i Stolicy 30 VI 1962.

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ Ibidem; *Dotacje SFOS znacznie przewyższały nasz wkład. 1–30 IX br. Miesiąc Odbudowy Kraju i Stolicy*, Głos Olsztyński, 1962 z 30 VIII.

⁷⁰ AAN, t. 71, Notatka dla PAP.

za co KW SFOS otrzymał gratulacje od Mariana Spychalskiego⁷¹. W 1964 r. osiągnięcia olsztynian dostrzegła „Trybuna Ludu”⁷². Po nauki do Olsztyna przybyła pięćdziesięciosobowa (!) grupa społeczników z województwa zielonogórskiego. Miało to miejsce na kolejnym zjeździe wojewódzkim SFOS zorganizowanym w sierpniu 1962 r. w Olsztynie⁷³.

Krajowy wymiar nadano powstaniu siedziby Studium Nauczycielskiego w Olsztynie, którego budowę, po wielu perturbacjach⁷⁴, szczęśliwie ukończono w 1963 r., a to dzięki wydatnej pomocy wojska. „Szkołę nadano imię „Bojowników o Polskę Ludową” Studium wznoszono na podstawie decyzji Rady Głównej SFO-SiK z 22 listopada 1961 r., w związku z obchodami Tysiąclecia Państwa Polskiego, jako jeden z pomników⁷⁵. Uroczystość oddania szkoły do użytku zaszczylicili marszałek Polski Marian Spychalski, minister oświaty Wacław Tułodziński, I sekretarz KW PZPR w Olsztynie Stanisław Tomaszewski, dowódca Warszawskiego Okręgu Wojskowego generał Józef Kuropieska i inni wysocy dowódcy wojskowi⁷⁶. Nauczyciele i słuchacze Studium Nauczycielskiego skierowali list do Władysława Gomułki, w którym napisali: „gorące słowa podziękii za troskę partii o rozwój oświaty w naszym kraju – cieszymy się, że w nowych warunkach będziemy skutecznie wcielać w życie uchwały naszej partii – . Słowa te są wyrazem gorących uczuć szacunku dla poczynań kierowniczej siły narodu – . Jednocześnie mamy nadzieję, że w przyszłości w naszym mieście powstanie Wyższa Szkoła Pedagogiczna”⁷⁷.

W grudniu 1963 rozpoczęła się kampania sprawozdawczo-wyborcza SFOKiS przed trzecim krajowym zjazdem SFOS zaplanowanym na maj 1965 r. Rada Główna przesłała stosowne „Wytoczne”, ujednolicone formularze protokołów z walnych zebrań, krótkie zestawienia zbiorcze oraz tezy do przemówień w gromadach, zalecając współpracę z FJN oraz podając terminy zebrań na różnych szczeblach: gromadzkim, powiatowym, wojewódzkim. W wytocznych dla województwa olsztyńskiego, oprócz wskazań organizacyjnych, zalecano intensyfikację akcji zbiórkowej na wsi wśród rolników.

⁷¹ Marszałek Spychalski o osiągnięciach KW SFOS, Głos Olsztyński, 1964 z 11 VI.

⁷² Złotówka do złotówki, Trybuna Ludu, 1964 z 11 IX.

⁷³ Po Wojewódzkim Zjeździe Aktywu SFOS, Głos Olsztyński, 1962 z 20 VIII.

⁷⁴ W żółwym tempie postępuje budowa gmachu SN, Głos Olsztyński, 1962 z 13 XI; Budowa SN poważnie zagrożona. Nie wolno dopuścić do niedotrzymania ustalonego terminu oddania szkoły do użytku, Głos Olsztyński, 1962 z 29 XI.

⁷⁵ Najpiękniejszy pomnik, Głos Olsztyński, 1963 z 18 X.

⁷⁶ Marszałek Polski M. Spychalski uczestniczył w uroczystościach wojewódzkich 20-lecia Ludowego Wojska Polskiego. Otwarcie SN, Akademia w Teatrze im. St. Jaracza, Głos Olsztyński, 1963 z 21 X 1963; Pierwsza szkoła – pomnik na szlaku bojowym Wojska Polskiego, Marszałek M. Spychalski na otwarciu Studium Nauczycielskiego w Olsztynie, Trybuna Ludu, 1963 z 22 X.

⁷⁷ List nauczycieli i uczniów Studium Nauczycielskiego w Olsztynie do I sekretarza KC PZPR Władysława Gomułki, ibidem.

W 1964 r.⁷⁸ w województwie olsztyńskim zebrano 27 709 000 zł (z czego 18 431 000 zł stanowiły wpływy z dopłat do alkoholu). Inwestycje zaplanowano w tym roku na najniższym poziomie w ciągu ostatnich lat, tj. w wysokości 7 705 000 zł⁷⁹. Wynikało to z cyklu inwestycyjnego i przygotowań inwestycji w 1965 r., kiedy to zainwestowano 37 554 000 zł, przy rekordowych zbiórkach 36 514 000 zł (w tym 22 147 000 zł wpływów z opłat za alkohol)⁸⁰.

Od 29 listopada do 4 grudnia 1965 r. pracownicy Biura Rady Głównej przeprowadzili okresową, rutynową kontrolę w WKOKiS w Olsztynie, którego działalność została oceniona pozytywnie. Jeśli chodzi o niedociągnięcia w kluczowej sprawie – wykorzystania przyznanego limitu inwestycyjnego w 52% – stwierdzono tylko „niedostateczną operatywność oraz zbyt nikłą aktywność Komisji Inwestycyjnej, zalecając jej uaktywnienie”⁸¹. Dostrzeżono też, że w czterech powiatach na SFOS nie świadczyło około 30% zakładów pracy.

Ostatni (o czym wtedy jeszcze nie wiedziano) zjazd wojewódzki SFOS zwołano na 20 marca 1965 r. Wzięli w nim udział przedstawiciel Rady Głównej, a zarazem przewodniczącego WRN w Bydgoszczy, Aleksander Szmidt, sekretarz KW PZPR Michał Atlas, inni przedstawiciele PZPR, liderzy ZSL, SD, WRN, Związków Zawodowych, różnych organizacji społecznych. Obecnych było 107 uczestników, w tym 75 na 108 delegatów Komitetów Powiatowych. Zjazdowi przewodniczył poseł Stefan Kamiński. Sprawozdania z działalności Wojewódzkiego Komitetu SFOS złożyli jego przewodniczący Jan Boenigk oraz przewodniczący Komisji Rewizyjnej Antoni Horawski.

Na przewodniczącego ponownie został wybrany Jan Boenigk (PZPR), pełniący w tym czasie funkcję wiceprzewodniczącego WRN. Wiceprzewodniczącymi zostali poseł i prezes WZGS Stefan Kamiński (PZPR) i kierownik Wydziału ds. Wyznań WRN Leopold Tomaszewski (PZPR). Na sekretarza wybrano kierownika biura WK SFOS Antoniego Tomkiewicza (PZPR), członkami prezydium zostali: kierownik Wydziału Propagandy KW PZPR Eligiusz Iwański, sekretarz Zarządu Wojewódzkiego PCK Borys Cimaszkiewicz (SD) i przewodniczący Wojewódzkiego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki Kazimierz Holicz. Na przewodniczącego Komisji Rewizyjnej wybrano ponownie kierownika Wydziału Organizacyjno-Prawnego WRN Antoniego Horawskiego. W trzydziestojednosobowym zarządzie znaleźli się ponadto posłowie Stanisław Zieliński, Juliusz

⁷⁸ AAN, t. 99, s. 22, 23, Sprawozdanie Rady Głównej SFOS z działalności SKOKraju i Stolicy 1.I. 1958; ibidem, s. 33, Sprawozdanie Rady Głównej SFOS z działalności SKOKraju i Stolicy 30.VI. 1962.

⁷⁹ Ibidem, s. 28, 29.

⁸⁰ Ibidem, tabela inwestycyjna.

⁸¹ AAN, t. 192, Protokół z kontroli przeprowadzonej przez Radę Główną w WKOKiS, w Olsztynie od 29 XI do 4 XII 1965.

Malewski, przedstawiciele władz terenowych SFOS w województwie olsztyńskim, urzędnicy WRN, funkcyjni PZPR, ZSL, SD, pracownicy Kuratorium Okręgu Szkolnego, Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego⁸². Wybrano też komisje: Inwestycyjną – przewodniczący Ludwik Ochocki, Akcji Szkolnej – przewodniczący Kazimierz Szyłejko, Propagandową – przewodniczący Eligiusz Iwański, Współzawodnictwa – przewodniczący Jan Boenigk. Przewodniczący Wojewódzkiego Komitetu SFOS Jan Boenigk poinformował, że w okresie sprawozdawczym w województwie olsztyńskim zebrano ponad 27 mln zł, co stanowiło 132% wyznaczonego planu: „Źródłem dynamizmu jest powszechność akcji oraz zwiększająca się z roku na rok ofiarność olsztyńskiego świata pracy, rolników, młodzieży szkolnej”⁸³. Mówca wymienił powiaty przodujące w zbiorce: giżycki, bartoszycki, braniewski, biskupiecki. „Statutowo województwo przekazuje Radzie Głównej 25% wpływów rocznych, w praktyce wracają one z dużą nawiązką”. Boenigk jako przykłady wymienił inwestycje na kwotę ponad 30 mln zł, takie jak: Studium Nauczycielskie, remont zamku w Nidzicy, Wzgórze Fromborskie, Dom Środowisk Twórczych w Olsztynie. Dyskutanci wskazywali na potrzebę nasilenia pracy na wsi i w PGR-ach oraz budowy tam ośrodków zdrowia, internatów. Michał Atlas zachęcał do wzmożenia zbiorów. Podczas zjazdu ponad dwudziestu działaczy otrzymało odznakę „Tysiąclecia Państwa Polskiego”. Uchwalono też rezolucję potępiającą akty agresji „imperialistycznych sił Stanów Zjednoczonych wobec miłującego pokój narodu wietnamskiego”⁸⁴. „Głos Olsztyński” skromnie zrelacjonował przebieg zjazdu. 22 marca ukazała się dwuzdaniowa wzmianka⁸⁵, zapowiadająca sprawozdanie w następnym numerze, co rzeczywiście nastąpiło, ale także w niezbyt rozbudowanej formie⁸⁶. Sekretarz KW PZPR Andrzej Fornal, który wygłosił referat na plenum Komitetu Wojewódzkiego, zwołanym na niedzielę, 21 marca, nie wspominał o SFOS⁸⁷.

13 stycznia 1966 r. na Nadzwyczajnym Krajowym Zjeździe Delegatów SFOS uchwalono zakończenie działalności Społecznego Funduszu i zgłoszono jego akces do Społecznego Funduszu Budowy Szkół i Internatów w ramach FJN, przekazując jednocześnie majątek, aktywa i pasywa⁸⁸. Jak podano w sprawozda-

⁸² AP Olsztyn, sygn. 488, t. 68, k. 72–75, Protokół sprawozdawczo-wyborczego Zjazdu SFOS województwa olsztyńskiego; AP Olsztyn, sygn. 488, t. 14, k. 209–210, Protokół nr 2/65 z posiedzenia Zarządu Komitetu Wojewódzkiego SFOS w Olsztynie odbytego dnia 20 III 1965 r.

⁸³ *Wojewódzki zjazd, SFOS bilansuje czteroletni dorobek*, Głos Olsztyński, 1965 z 23 III.

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ *Wojewódzki Zjazd SFOS*, Głos Olsztyński, 1965 z 22 III.

⁸⁶ *Wojewódzki zjazd, SFOS bilansuje czteroletni dorobek*, Głos Olsztyński, 1965 z 23 III.

⁸⁷ *Najważniejsze zadania planu 5-letniego stanowiące podstawę platformy wyborczej FJN zostaną zrealizowane pomyślnie*, Głos Olsztyński, 1965 z 22 III.

⁸⁸ *SFOS zawiesza działalność i zgłasza akces do Społecznego Funduszu Budowy Szkół*, Trybuna Ludu, 1966, nr 14, wyd. C, s. 1.

niu, od początku prowadzenia zbiórki do 31 grudnia 1965 r. SFOS zebrał 5 mld 575 mln zł, w tym: „świat pracy” 2 mld 276 mln, rolnicy indywidualni 390 mln, młodzież szkolna 135 mln, „sektor nieuspołeczniiony” 145 mln zł. Wyliczono, że w 1946 r. statystyczny obywatel (bez uwzględnienia wpływów z dopłat do alkoholu) ofiarował na SFOS 27 gr, a w 1965 r. 12 zł. Koszt prowadzenia akcji w latach 1946–1965 wyniósł 138 650 000 zł. W tym okresie SFOS zatrudniał w Radzie Głównej 32 osoby (w tym trzy na pół etatu), w biurach wojewódzkich 138 osób (w tym 16 na pół etatu). Wśród osiągnięć SFOS wymieniono budowę szkoły w Poznaniu i średnich szkół zawodowych z internatami w Olsztynie, Lubartowie, Chojnie oraz wznoszoną w tym czasie w Zgorzelcu⁸⁹.

Zjazdowi nadano uroczystą oprawę. Obrady otworzył przewodniczący Rady Głównej Marian Spychalski, a uczestniczyli w nich m.in. Julian Horodecki – sekretarz Rady Państwa, Edward Babiuch – kierownik Wydziału Organizacyjnego KC PZPR, ministrowie Lucjan Motyka i Jerzy Stachelski oraz Jerzy Ziętek, Stanisław Kociołek i Janusz Zarzycki.

W województwie olsztyńskim, tuż przed rozwiązaniem SFOS, raportowano o istnieniu 18 komitetów powiatowych, jednego miejskiego wydzielonego, 36 miejskich niewydzielonych, 3 osiedlowych, 219 gromadzkich, 930 kół zakładowych, 554 szkolnych⁹⁰. W latach 1946–1965 w województwie przyznano odznaki Odbudowy Warszawy: 71 złotych, 226 srebrnych, 295 brązowych. Wojewódzki Komitet został wyróżniony w roku 1958 i 1962, a w 1963 uzyskał trzecie miejsce wśród wszystkich komitetów szczebla wojewódzkiego.

Już po rozwiązaniu SFOS, 19 marca 1966 r., po ponadośmioletnim, krytykowanym przez prasę, cyklu inwestycyjnym⁹¹ oddano do użytku Dom Środowisk Twórczych w Olsztynie, na budowę którego w latach 1958–1961 przeznaczono blisko 4 900 000 zł⁹². Podczas uroczystości otwarcia budynku nie wspomniano o SFOS.

3. Przykładowe formy działalności SFOS

Zbiórki na SFOS popularyzowano zwłaszcza we wrześniu – Miesiącu Odbudowy Stolicy⁹³. We wrześniu 1953 r. prawie w każdym numerze „Życia Olsztyńskiego”⁹⁴

⁸⁹ Sprawozdanie SFOS za okres 1946–1965 na nadzwyczajnym Zjeździe Delegatów SFOS 13 I 1966 r., Warszawa 1966, ss. 5–7.

⁹⁰ Ibidem, s. 3.

⁹¹ *Dwa lata minęły, kiedy skończą się dyskusje a zacnie budowa Domu Stowarzyszeń Twórczych?*, Głos Olsztyński, 1962 z 22 II.

⁹² *Dom Środowiska Twórczych miejscem współpracy olsztyńskiej inteligencji*, Głos Olsztyński, 1966 z 9 III.

⁹³ *Warszawska Niedziela w Olsztynie*, Życie Olsztyńskie, 1953 z 15 IX, s. 2.

⁹⁴ A. Czermiński, *Budujemy swoją stolicę – trudem własnych rąk*, Głos Olsztyński, 1953 z 15 IX; H. Święcicki, *Najdziwniejsze ze wszystkich*, Życie Olsztyńskie, 1953 z 15 IX.

i „Głosu Olsztyńskiego” znajdowały się informacje o podejmowanych akcjach (w apogeum „zimnej wojny” zbierano złom!) lub apele o przekazywanie pieniędzy⁹⁵. Organizowano akademie, koncerty⁹⁶, imprezy sportowe, zabawy, projekcje filmów, występy artystyczne, wycieczki do Warszawy⁹⁷. We wrześniu 1954 r. prasa informowała o zorganizowaniu w województwie ponad 500 odczytów, 400 pogadanek, 30 akademii miejskich, 55 wieczorków dyskusyjnych. Podejmowano też działania spektakularne, jak chociażby w 1959 r., kiedy skierowano do sprzedaży albumy, fotografie, pamiątki z Warmii i Mazur, wydano SFOS-owski album grzybów, który wraz z kompletem znaczków kosztował 25 zł⁹⁸. Z ciekawą inicjatywą wystąpił komitet SFOS w Lidzbarku Warmińskim z okazji świąt Bożego Narodzenia: „Nie pijmy. Co zaoszczędzimy na wódce, dajmy na odbudowę Warszawy”⁹⁹.

Swoje łamy propagowaniu akcji SFOS udostępniała prasa codzienna zarówno centralna, jak i regionalna. Na przykład w 1961 r. w lokalnej prasie ukazało się około 80 informacji – krótkich artykułów lub tylko wzmianek, ulotek i komunikatów o SFOS. Także rozgłośnia olsztyńska Polskiego Radia nadała około 50 audycji i komunikatów, aktywnością wykazywały się również terenowe radio-węzły powiatowe¹⁰⁰. Systematycznie publikowano rankingi, pochwały, informacje o planach, relacje z otwarcia obiektów SFOS w regionie i w Warszawie. Kwesty wiązano często obchodami różnych (państwowych) świąt i rocznic: „W dniu poprzedzającym 36. rocznicę Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej otrzymaliśmy wiele meldunków z frontu realizacji zobowiązań październikowych. Zobowiązania te wykonał wojewódzki aktyw komitetów budowy Warszawy – Jednocześnie z tym meldunkiem nadeszła inna wieść: komitet powiatowy w Piszcu wykonał już 6-letni plan zbiorczy – Z tych osiągnięć jesteśmy dumni”¹⁰¹. Podobnych informacji pojawiało się po kilka, kilkanaście w miesiącu, oczywiście najczęściej we wrześniu – prawie codziennie. Krytykowano lub

⁹⁵ *W dniach 23–30 bm. zbieramy złom*, Życie Olsztyńskie, 1953 z 18 IX; *Trzeba poświęcić więcej uwagi społecznej zbiórce złomu*, Życie Olsztyńskie, 1953 z 16 IX; *Szukam złomu dla Warszawy*, Życie Olsztyńskie, 1953 z 19 IX; *Zbieramy złom na budowę Warszawy*, Głos Olsztyński, 1953 z 15 IX; *W zbiórce złomu przodują Gazownia Miejska szkoła nr 4, Komitet Blokowy nr 26*, Głos Olsztyński, 1953 z 25 IX; *Płynię złom dla Warszawy. Żołnierze WP pomagają w załadunku*, Życie Olsztyńskie, 1953 z 29 IX; *Słabo przebiega zbiórka złomu na budowę Warszawy*, Głos Olsztyński, 1954 z 24 IX.

⁹⁶ *Złom dla Nowej Huty – pieniądze Warszawie a mieszkańcom Olsztyna koncert Ariosu*, Głos Olsztyński, 1953 z 2 IX.

⁹⁷ *Bogaty program imprez Miesiąca Budowy Warszawy*, Życie Olsztyńskie, 1953 z 15 IX; *Akademie, imprezy artystyczne, wystawy, sportowe wycieczki – oto program tegorocznego „Miesiąca Odbudowy Warszawy”*, Głos Olsztyński, 1954 z 28–29 VIII; *Akademie, odczyty, zawody sportowe. Wrześniowe imprezy z okazji MBW*, Życie Olsztyńskie, 1954 z 7 IX.

⁹⁸ *Sfosowski album grzybów wydawnictwem późnionym lecz pożytecznym*, Życie Olsztyńskie, 1959 z 5 XII.

⁹⁹ *Imprezy, które nie odbędą się*, Głos Olsztyński, 1954 z 1 X.

¹⁰⁰ AP Olsztyn, sygn. 488, t. 54, k. 50, Sprawozdanie z działalności Społecznego Funduszu Odbudowy Kraju i Stolicy za rok 1962 w województwie olsztyńskim.

¹⁰¹ *Woj. Olsztyńskie przoduje w ofiarności na budowę stolicy*, Życie Olsztyńskie 1953 z 11 XI.

dowartościowywano różne instytucje, grupy społeczne – w zależności od sytuacji: „wzruszające jest przywiązanie dzieci do stolicy – uczniowie szkoły podstawowej w Białuchach zebrali 2500 kg złomu – Inaczej jest ze sportowcami. Ci, choć mają możliwości niewspółmiernie większe, to w wojewódzkim funduszu prezentują się bardzo ubogo”¹⁰². W 1960 r. w Olsztynie zebrano 940 tys. zł, w tym młodzież szkolna 39 tys. zł, a w grupie „wolne zawody i inicjatywa prywatna” zaledwie 800 zł¹⁰³. Mieszkańcy Kraskowa apelowali: „My, członkowie kółka artystycznego, młodzież oraz mieszkańcy jesteśmy bardzo upośledzeni na odcinku zaspokajania potrzeb kulturalnych”¹⁰⁴. Prasa informowała też o wpłatach indywidualnych¹⁰⁵.

Rolę centralnego organu prasowego SFOS pełnił miesięcznik „Stolica”, udostępniany w Olsztynie w gablocie na skwerku u zbiegu ulic Stalina (Dąbrowszczaków) i Mickiewicza. Rada Główna wydawała też własny „Biuletyn”

Instancje wojewódzkie i powiatowe funkcjonowały zgodnie z regulaminem, np. w 1957 r. prezydium zbierało się regularnie, odbyło 8 posiedzeń i 2 zebrania plenarne. „Aktyw społeczny” przeprowadził 240 lustracji, a 140 kontroli pracownicy biurowi. W 1959 r. odbyło się 9 posiedzeń prezydium, 4 posiedzenia plenarne, 6 zebrań komisji: Szkolnej, Propagandowej i Współzawodnictwa, 4 narady wojewódzkie i 2 „konferencje specjalne”¹⁰⁶. W 1965 r. pracownicy biura przeprowadzili 51 kontroli w biurach jednostek SFOS na terenie województwa, ale nie kontrolowali prowadzonych przez SFOS imprez masowych. Struktura biura była dość stabilna.

Działacze SFOS nagradzano, przyznawano złote, srebrne i brązowe odznaki SFOS, wręczono indywidualne nagrody rzeczowe (np. radioodbiornik za 1242 zł, budziki za 270 zł, wieczne pióra za 148 zł, portfel za 105 zł), a także albumy i książki oraz nagrody pieniężne (w 1960 r. 250–300 zł)¹⁰⁷.

Średnia płaca w gospodarce uspołecznionej w 1954 r. wynosiła 1032 zł, w administracji publicznej 985 zł¹⁰⁸; w 1966 r. analogicznie: 2010 zł i 2311 zł¹⁰⁹.

¹⁰² *Przed zakończeniem Miesiąca Budowy Warszawy*, Głos Olsztyński, 1955 z 1 X. W 1955 r. przeprowadzono zawody piłkarskie o puchar WKBW, ale ze względu na sprawy regulaminowe nie wyłoniono zwycięzcy; decyzję miały podjąć władze sportowe.

¹⁰³ *W zbiórce na SFOS Olsztyn II miejsce. Przewodzą kolejarze*, Głos Olsztyński, 1960 z 15 II.

¹⁰⁴ AP Olsztyn, sygn. 488, t. 137, k. 91, Apel mieszkańców Kraskowa do władz gromadzkich powiatowych i wojewódzkich z 1959 r.

¹⁰⁵ *Halina Pucocha wpłaciła 300 zł na budowę Warszawy*, Głos Olsztyński, 1953 z 15 IX.

¹⁰⁶ AP Olsztyn, sygn. 488, t. 54, k. 29–34, Sprawozdanie organizacyjne Wojewódzkiego Komitetu SFOS w Olsztynie za rok 1959.

¹⁰⁷ AP Olsztyn, sygn. 488, t. 54, k. 26–28, Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Komitetu Odbudowy Warszawy w Olsztynie za rok 1956.

¹⁰⁸ *Rocznik Statystyczny 1955*, s. 199.

¹⁰⁹ *Rocznik Statystyczny 1967*, s. 547.

Tabela nr 2

Etaty i uposażenie miesięczne pracowników biura WKOW w Olsztynie za 1954 r.

Stanowisko	Uposażenie zasadnicze	Dodatek funkcyjny	Dodatek służbowy	Razem
Kierownik biura	964	378		1342
Starszy księgowy	734		189	923
Inspektor				923
Starszy referent				740
Księgowy				668
Woźny				376

Źródło: AP Olsztyn, sygn. 488, t. 68, k. 1, Organizacja Komitetu Wojewódzkiego. Tabela stanowisk i płac, obsady, podział czynności 1954–1966.

Tabela nr 3

Tabela stanowisk i płac pracowników Wojewódzkiego Komitetu SFOS w Olsztynie za okres od 1 stycznia 1966 do 30 czerwca 1966 r.

Stanowisko	Wynagrodzenie miesięczne styczeń–czerwiec 1966
Sekretarz	3300
Kierownik działu	2800
Starszy instruktor	2200
Starszy instruktor	1900
Główny księgowy	1500
Starszy księgowy	1800
Razem wynagrodzenia za 6 miesięcy	83 100
Premia	2770
Ogółem	83 770

Źródło: AP Olsztyn, sygn. 488, t. 68, k. 108, Organizacja Komitetu Wojewódzkiego. Tabela stanowisk i płac, osady, podział czynności 1954–1966.

Roczne zestawienie kosztów uposażeń

Rok	Ogólne zestawienie kosztów	Liczba etatów
1954	61 631	6
1955	64 040	6
1956	–	–
1957	73 466	6
1958	95 460	6
1959	94 260	6
1960	95 560	5
1961	–	–
1962	127 780	6
1963	133 880	6
1964	148 880	6
1965	158 380	6
1966 (pierwsze półrocze)	83 770	6

Źródło: AP Olsztyn, sygn. 488, t. 68, k. 1, 5, 12, 19, 23, 43, 10, Organizacja Komitetu Wojewódzkiego. Tabela stanowiąca stanowiąc i płac, obsady, podział czynności 1954–1966.

4. Permanentne problemy i trudności

Zbiórki, mimo optymistycznych doniesień prasy, przynosiły umiarkowane efekty, co można wywnioskować z treści przedstawionych wyżej; utrudniały je praktyki „Rzeczypospolitej żebraczej”. W województwie olsztyńskim w 1948 r. kwestowano na następujące cele: w maju przez cały tydzień na rzecz Chłopskiego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, które zamierzało uruchomić w Galinach dom wypoczynkowy dla dzieci; 1 maja zapoczątkowano zbiórkę na rzecz zjednoczenia (w przyszłości) partii robotniczych (PPR i PPS), ponadto prowadzono m.in. zbiórki dla dzieci koreańskich, kupowano blankiety zobowiązań z podobizną Bolesława Bieruta w związku z sześćdziesiątą rocznicą jego urodzin w cenie 50 gr. Kwesty uzupełniały „spontaniczne” marsze poparcia dla władzy, antyimperialistyczne protesty, rezolucje, pochody, wiece, inspirowane politycznie zawody sportowe. Akcjom przyporządkowano odpowiednio rozpisany kalendarz,

np. wrzesień był miesiącem odbudowy stolicy, październik miesiącem pogłębiania przyjaźni polsko-radzieckiej. Podejmowano też zobowiązania produkcyjne, np. w związku z kongresem Związków Zawodowych w 1948 r., bądź akcje odgruzowywania w soboty („subotniki”) lub niedziele.

Nie wszyscy jednak, mimo nacisków, opodatkowywali się „dobrowolnie” bądź podpisywali stosowne deklaracje. Wojewódzki Komitet Odbudowy Warszawy nadmieniał np., że kartoteka świadczących wykazuje liczne zakłady pracy, przedsiębiorstwa gastronomiczne i przedstawiciele wolnych zawodów, którzy nie wywiązali się z obowiązku i zalegają zarówno z wpłatą „daru 21” września, jak i stałych świadczeń miesięcznych¹¹⁰. „Spółdzielczość – – zdaje się nie doceniać roli i znaczenia SFOS”¹¹¹. Zdarzały się też odważne zachowania indywidualne, np. w 1954 r. kierownik olsztyńskiego oddziału „Artosu” odmówił organizowania koncertów na rzecz SFOS „bo to się nie opłaca”¹¹².

Formy pobierania (wyłudzenia) pieniędzy na różne cele wzbudzały skrywane wtedy niezadowolenie. Dopłaty do alkoholu w praktyce okazały się obowiązkowe: „W przypadku odmowy uiszczenia dobrowolnej dopłaty, nabywca za okazaniem dowodu uiszczenia dopłaty (paragonu) otrzymuje w Komitecie Powiatowym SFOS zwrot dopłaty”¹¹³. W ciągu czternastu miesięcy po wprowadzeniu znaczków na terenie województwa dwie osoby odmówiły dopłat, dlatego zalecano, by personel sklepów detalicznych prowadził „umiejętną agitację”. Instytucje, które prowadziły sprzedaż znaczków, otrzymywały prowizję stanowiącą 4% uzyskanej kwoty, w tym: 1% z Komitetu Powiatowego, 1% przedsiębiorstwa hurtu, 2% przedsiębiorstwa detalu. Kontrolę dystrybucji prowadziła osoba z Komitetu Powiatowego SFOS, czego zabraniała instrukcja ministra spraw wewnętrznych¹¹⁴.

Nawet zebranie pieniędzy nie gwarantowało jednak szybkiego zakończenia inwestycji. Najczęściej pojawiały się problemy związane z wykonawstwem. Inwestycje w PRL to osobny temat stałych przeszkód materiałowych, wykonawczych i biurokratycznych. Trudności sprawiali też opieszali inwestorzy niedotrzymujący terminów: „niektóre dotacje są nierozliczone przez szereg (2 i więcej) lat i to z powodu niepodjęcia przez inwestora inwestycji. Można domniemywać, że decyzje o uruchomieniu kredytów są podejmowane głównie przez Komitety Po-

¹¹⁰ *Składki na odbudowę Warszawy należy wpłacać niezwłocznie*, Życie Olsztyńskie, 1948 z 9 I.

¹¹¹ *Nie zapominajmy o SFOS*, Głos Olsztyński, 1959 z 9–10 X.

¹¹² *Imprezy, które nie odbędą się*, Głos Olsztyński, 1954 z 1 X.

¹¹³ Instrukcja regulująca tryb postępowania przy pobieraniu dobrowolnych dopłat na rzecz SFOS przy sprzedaży napojów alkoholowych przez zastosowanie znaczków wartościowych” z 14. X. 1960 r., AP Olsztyn, sygn. 488, t. 188, k. 5.

¹¹⁴ AP Olsztyn, sygn. 488, t. 188, k. 12, Pismo do 15 instytucji związanych z dystrybucją znaczków z 16 XII 1961 r. (wg rozdzielnika).

wiatowe SFOS bez analizowania możliwości realizacyjnych¹¹⁵; „remont Szpitala Powiatowego w Suszu i remont domu kultury w Dobrym Mieście trwają już przeszło 3 lata¹¹⁶. Analiza materiałów archiwalnych wykazuje ponadto brakoróbstwo, zmiany terminów lub zakresu prac, przekosztorysowania, itd. Największym problemem był brak „mocy przerobowych”, który wpływał na niewykorzystanie przyznanych limitów.

Różnie ze swoich obowiązków wywiązywały się też desygnowane osoby. Na przykład na naradę przedstawicieli różnych instytucji, zorganizowaną w 1960 r. w siedzibie MRN w Olsztynie w okresie poprzedzającym rozpoczęcie imprez związanych z obchodami Miesiąca Odbudowy Warszawy, przybyło tylko piętnaście osób z trzydziestu dziewięciu zaproszonych. „Byli nawet tacy, którzy nie mieli odwagi zabrać głosu w imieniu swojej instytucji, bo wpieryw musieliby się porozumieć z dyrekcją” – ubolewał „Głos Olsztyński¹¹⁷”.

Jan Boenigk na jednym z posiedzeń plenarnych apelował: „nam, proszę obywateli, potrzeba do pracy ludzi, a nie nazwisk, tytułów, stanowisk i rozdzielników. Jedynymi kryteriami, które powinny decydować na każdym stanowisku, powinny być kwalifikacje ogólne każdego kandydata, jego głębokie zainteresowanie się naszą sprawą, rzetelność w pracy, no i jeszcze jeden warunek niezbędny – pełna poczucia deklaracja, że pracy w SFOS chce i może poświęcić odpowiednią ilość czasu – – niestety wybiera się tylko dygnitarzy, którzy często nie tylko, że nie raczą zjawić się choć na jednym posiedzeniu Zarządu, ale nie pofatygują się na konferencję, czy zjazd Ziemi, która ich wybrała¹¹⁸”.

W rozliczaniach zbiorów kwitła biurokracja. Komitet Wojewódzki SFOS przygotowywał dane cząstkowe, które następnie komasowało Biuro Rady Głównej SFOS. Oto przykład oceny województwa olsztyńskiego za 1964 r.: „Plan nieprawidłowy – wykonany. Komitet zajmuje 6. miejsce w zakresie osiągnięć ogółem – 47,6%. W świecie pracy 9 m. 52,6% m w rolnictwie, 32,2% – 2 m., w szkołach 130% – 6 m., w sektorze nieuspołecznionym 57,2% – 2 m. Uzyskano ogółem 14,2%¹¹⁹. W po-

¹¹⁵ AP Olsztyn, sygn. 488, t. 14, k. 47, Sprawozdanie Wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej Społecznego Funduszu Odbudowy Kraju i Stolicy z 22 VII 1959 r. z kontroli działalności Komitetu Wojewódzkiego SFOS w okresie od 1 V 1958 do 30 VIII 1959 r.; ibidem, k. 52–53, Uchwała XI Zjazdu Delegatów SFOS województwa olsztyńskiego odbytego 30 VIII 1959 r. w Mikołajkach.

¹¹⁶ AP Olsztyn, sygn. 488, t. 54, k. 48, Sprawozdanie Wojewódzkiego Komitetu SFOS w Olsztynie za rok 1960.

¹¹⁷ *Tym razem większość instytucji zbagatelizowała przygotowania do MBSiK. Gdzie byli kompetentni?*, Głos Olsztyński, 1969 z 24 VIII.

¹¹⁸ AP Olsztyn, sygn. 488, t. 14, k. 27, Wystąpienie na wojewódzki zjazd delegatów obradujący w Giżyku 8 VI 1958 r.; por. też AP Olsztyn, sygn. 488, t. 188, k. 20, Pismo Komitetu Wojewódzkiego do komitetów powiatowych, 2 VII 1962 r.

¹¹⁹ AAN, t. 71, Materiały do współzawodnictwa za rok 1962.

dobny sposób sporządzano materiały dla każdego roku. Szczegółowe wyliczenia uwzględniały wzrosty, spadki, procenty i miejsca...

Zakończenie

W latach 1946–1965 SFOS zebrał w Olsztyńskim około 175 601 000 zł, z czego około 104 970 000 zł zainwestowano w województwie, dotując 206 inwestycji¹²⁰. W przeważającej części były to pieniądze pozyskane poprzez różnorodnego rodzaju naciski, głównie odpisy od wynagrodzeń, ale też dobrowolne składki, zwłaszcza na obiekty w swoim środowisku. Najpoważniejszą pozycję stanowiły dochody z dopłat do alkoholu. Patrząc na to z fiskalnego punktu widzenia, należy stwierdzić, że państwo nałożyło na obywateli kolejny podatek.

Różnie przedstawiał się zakres prowadzonych prac: od udziału w odbudowie zespołu zabytkowego we Fromborku, zamku w Nidzicy, poprzez budowę szkół, placówek kultury, ośrodków zdrowia, obiektów sportowych aż do drobnych remontów. Równie zróżnicowane były nakłady finansowe – od 5 tys. do 3 mln zł, jak i użyteczność podjętych inwestycji – od niewątpliwie potrzebnych szkół do budzącego dziś grozę Pomnika Wdzięczności Armii Radzieckiej (nazywanego potocznie „szubienicami”).

Na Warmii i Mazurach szczególnego wydzwieku nabierał niemiecki kompleks Władysława Gomułki, za przykład może posłużyć odbudowa zamku w Nidzicy: „Przez dziesiątki lat ponure krzyżackie zamczysko straszło germanizacją i represjami w stosunku do polskiej części mieszkańców Nidzicy – – od dziś w historii tej budowli zaczyna się nowa era”¹²¹. Rangę uroczystości mieli podnosić zaproszeni goście – minister obrony, marszałek Polski Marian Spychalski oraz minister kultury Lucjan Motyka. I drugi przykład – zagospodarowanie i odbudowa Fromborka. Na czele komitetu odbudowy stanął prof. Tadeusz Kotarbiński. Ekipa, która przejęła władzę bez społecznej akceptacji *via* Moskwa, potrzebowała sukcesu i pieniędzy.

Najwyraźniej działalność SFOS charakteryzują jego dokumenty, mniej prasa, a jeszcze skromniej uroczystości inauguracyjne wznoszone obiekty. W województwie olsztyńskim SFOS był najlepiej widoczny podczas oddawaniu do użytku domu nauczyciela w Działdowie, rolę mistrza ceremonii pełnił wówczas Jan Boenigk. W wielu innych uroczystościach SFOS stanowił jedynie ozdobnik, stając się tym samym, w planie ogólniejszym, narzędziem państwa w indoktry-

¹²⁰ AAN 392, t. 545, Sprawozdanie z całokształtu działalności Społecznego Komitetu Odbudowy Kraju i Stolicy SFOS na terenie województwa olsztyńskiego w latach 1946–1965, s. 4

¹²¹ *Odbudowany Zamek nidzicki przekazany został społeczeństwu*, Głos Olsztyński, 1965 z 19 VII.

nacji i polityce fiskalnej. Działalność SFOS jako instytucji to także przykład łamania dyscypliny finansowej, bałaganu w dokumentacji, nie zawsze kontrolowanych dochodów z imprez i zabaw ludowych.

Większości działaczy SFOS nie można odmówić ideowości w odbudowie zniszczonego i ograbionego województwa, ale też realizmu społeczno-politycznego, a czasami także konformizmu. Wynikał on z obserwacji życia politycznego, w tym widocznych fałszerstw wyborczych, rozprawiania się z opozycją, wyroków sądowych, powszechnie panującej obłudy, czego większość obywateli była świadoma. Jak to określał Czesław Miłosz (*Zniewolony umysł*), powszechny był „Ketman”, czyli ukrywanie własnych poglądów i działanie zgodnie z oczekiwaniem władzy, by nie zginąć, by kiedyś zaprezentować swoje przekonania. Być może apele chociażby Stefana Korbońskiego, Jana Rzepeckiego czy Rady Jedności Narodowej robiły swoje¹²². Dla osób prominentnych SFOS był jedną z wielu organizacji, w których pełniły one jakieś funkcje, okazją do bywania w ekipie, szansą na kolejne odznaczenie. Ci sami działacze defilowali w różnych organizacjach i dlatego, gdy przecinano wstęgi, wiele instytucji sygnalizowało swój udział w sfinalizowanym dziele.

Trudno z dzisiejszego punktu widzenia ocenić jednoznacznie działalność SFOS. Z jednej strony wznoszono i remontowano budynki, z których wiele przetrwało do dziś i nadal imponują okazałością, chociażby budowle wzniesione w Olsztynie: Dom Środowisk Twórczych przy ul. Mickiewicza, Dom Kultury przy al. Wojska Polskiego, Szkoła Muzyczna, Studium Nauczycielskie, hala sportowa przy ul. Gietkowskiej, ale także Wzgórze Fromborskie, zamek w Nidzicy oraz szkoły, kina, ośrodki zdrowia i kultury w małych miejscowościach. Z drugiej strony obiekty te pochłonęły nadmierne koszty, jeśli uwzględnimy cenę biurokracji, marnotrawstwo, nadużycia finansowe, wartość czynów społecznych. Wiele z tych ostatnich aspektów można uznać za specyfikę i symbolikę PRL. Pamięć o akcji SFOS też się zatarła i trudno dziś znaleźć tablice upamiętniające ówczesne działania.

¹²² W. Roszkowski, *Historia Polski 1914–2001*, Warszawa 2003, s. 152–153.

ANEKS

I

Uzyskane efekty zbiorkowe – wybrane przykłady

Rok	Wpływy (w tys. zł) ogółem	w tym z dopłat do alkoholu (w tys. zł)	Nakłady inwestycyjne (w tys. zł)
1946–1957	34 093		10,5
1958	6564		w okresie 1958– czerwiec 1961 – 6657*
1959	4724		
1960	6983		
1961	15 013 6850**	10 243	4075
1962	20 608	15 052	15 103
1963	23 393	15 877	23 376
1964	27 709	18 431	7705***
1965	36 514	22 147	37 554

* AAN, t. 99, s. 25, Sprawozdanie Rady Głównej SFOS z działalności SKOKraju i Stolicy 1 I 1958; ibidem, s. 33, Sprawozdanie Rady Głównej SFOS z działalności SKOKraju i Stolicy 30 VI 1961.

** dane do czerwca 1960 r.

*** w tym roku były to najmniejsze nakłady w porównaniu z innymi województwami.

Źródło: AAN 392, t. 545, Sprawozdanie z całokształtu działalności Społecznego Komitetu Odbudowy Kraju i Stolicy SFOS na terenie województwa olsztyńskiego w latach 1946–1965, s. 46–57, tabela VII; AAN, t. 99, s. 25, Sprawozdanie Rady Głównej SFOS z działalności SKOKraju i Stolicy 1 I 1958; ibidem, s. 22, 23, 25, 28, 33, 35, Sprawozdanie Rady Głównej SFOS z działalności SKOKraju i Stolicy 30VI 1961.

II

Inwestycje wykonane z wykorzystaniem środków SFOSiK¹²³. W wykazie wskazano dofinansowanie powyżej 50 tys. zł.

Budowa i odbudowa placówek kultury

Miejskie domy kultury w: Ełku¹²⁴, Piszcu (344 000 zł), Braniewie, Bartoszychach, Bisztyнку, Rynie, Giżycku, Dobrym Mieście, Mikołajkach, Miłakowie, Szczyt-

¹²³ AP Olsztyn, sygn. 488, t. 137, 138, 140, 141.

¹²⁴ *Sprawozdanie Społecznego Funduszu Odbudowy Kraju i Stolicy za rok 1961*, s. 38 (wydane przez Radę Główną).

nie, Mrągowie, Górowie Iławeckim, Kętrzynie, sala widowiskowa w Lubawie, sala teatralna w Reszlu, dofinansowanie Muzeum Warmińskiego w Lidzbarku.

Remonty domów kultury: Sala Ludowa w Ornece (160 tys. zł), Sala Miejska w Rynie pow. Giżycko (120 000 zł), sala widowiskowa w Kętrzynie (300 000 zł).

Budowa lub urządzenie wiejskich domów kultury w: Wozławkach, Dzieztrzychowie, Gietrzwałdzie, Srokowie, Małdytach, Kisielicach.

Świetlice

– budowa w: Wielkich Bałówkach, Łęgajnach, Dorotowie, Przerwańsku pow. Węgorzewo, Wozławkach pow. Lidzbark

– remonty w: Miłkach, Żabim Rogu pow. Morać, Wielkim Dworze (10 353 zł), Gietrzwałdzie (125 148 zł), Gorowychach pow. Iława, Marwałdzie pow. Ostróda, Starych Kielbonkach pow. Mrągowo, Kosewie pow. Mrągowo, Kisielicach pow. Suż, Skandawie pow. Kętrzyn

– wyposażenie w: Różance, Skandawie, Miłkach pow. Giżycko, Wielkich Bałówkach pow. Nowe Miasto, Łęgajnach pow. Olsztyn, Srokowie, Dzieztrzychowie pow. Lidzbark, Nowej Różance.

Kina

– wiejskie w: Dźwierzutach, Wojciechach pow. Górowo, Rogażu pow. Lidzbark, Bredynkach pow. Reszel

– miejskie w: Miłakowie, Węgorzewie, Szczytnie.

Obiekty szkolne i opiekuńcze

– wsparcie budowy Szkół Tysiąclecia w: Mrągowie, Giżycku, Rucianem, Olsztynku

– ponadto szkoły w: Wygodzie pow. Ostróda, Górcie pow. Ostróda, Rakowcach pow. Nowe Miasto, Wygodzie pow. Ostróda, Kętrzynie (500 000 zł), szkoła muzyczna wraz z internatem w Olsztynie

– remonty w: Działdowie, Młynarskiej Woli pow. Pasłęk, Rakowcach pow. Nowe Miasto, remont ogrodzenia szkoły podstawowej w Morać

– wyposażenie w: Księżym Dworze, Biskupcu pow. Iława, Kisielicach, Sużu, Prabutach

– odbudowa świetlic szkolnych w: Marwałdzie pow. Ostróda, Białej Piskiej

– internat szkolny w Giżycku

– przedszkole w Ostródzie

– żłobki w: Lidzbarku, Barczewie, w Kętrzynie (300 000 zł).

Biblioteki

Biblioteka Powiatowa i Miejska w: Lidzbarku (668 000 zł), biblioteka w Nidzicy (200 000 zł).

Budowa, remont, rozbudowa sal i innych obiektów sportowych

– sale gimnastyczne i hale sportowe: międzyszkolna sala gimnastyczna w Biskupcu (500 000 zł), Kajkowie pow. Ostróda, Węgorzewie, Ornece, Braniewie, hala sportowa „Sparta” Olsztyn (1 055 000 zł), sala widowiskowa OKS Olsztyn ul. Gietkowska (2 932 000 zł), sala gimnastyczna przy szkole podstawowej nr 10 w Olsztynie, remont hali sportowej KS „Spójnia” w Kętrzynie, Ornece, stadion w Pieszku

– stadiony w: Gryźlinach, Węgorzewie, remont stadionu w Olsztynie ul. Artyleryjska,

– remont boiska w Pieszku, urządzenie stadionu w Nowym Mieście, budowa ośrodka sportowo-wypoczynkowy w Ornece, remont stadionu ZS Budowlani w Bartoszycach (231 000 zł)

– inne obiekty sportowe: remont przystani żeglarskiej Zrzeszenia Sportowego „Sparta” w Olsztynie (181 000 zł), budowa kąpieliska Olsztyn (50 000 zł).

Placówki służby zdrowia

– szpitale: remont szpitala powiatowego w Suszu (184 000 zł), Pasłęku

– ośrodki zdrowia i przychodnie: budowa lub jej wsparcie w: Godkowie pow. Morąg, Ciesinie pow. Pisz, Karwicy pow. Pisz, Rybnie pow. Działdowo, Rucianem-Nidzie, Prątnicy pow. Nowe Miasto, Dźwierzutach pow. Szczytno, Bartoszycach, Galinach, Kandynach pow. Bartoszyce, Dłutowie pow. Działdowo, Miłkach pow. Giżycko, Rudzienicach pow. Iława, Skandawie pow. Kętrzyn

– wyposażenie izby porodowej w Ornece

– budowa łaźni miejskiej w Kętrzynie (1 650 000 zł)

– gabinety dentystyczne w: Suszu, Iławie, Biskupcu pow. Iława, Kisielicach, Ząbrowie, Lubnowach, Babitach, Tynwałdzie, Prabutach, Węgorzewie

– inne z zakresu ochrony zdrowia: aparat rentgenowski dla przychodni zdrowia w Pasłęku, trzy ambulanse przeciwgruźlicze w Olsztynie (1 213 000 zł).

Obiekty użyteczności publicznej

– dom nauczyciela w Działdowie

– dom strażaka w Bynowie pow. Ostróda, dom strażnicy przeciwpożarowej w Górowie

- świetlice przy prezydium PRN i NBP w Ostródzie
- elektryfikacja wsi: Kraskowo, Granity, Lamkowo, Redykajny, Prejłowo, Pęglity, oświetlenie Jarzeniowe w Ostródzie
- sprzęt dla klubów i organizacji: Wojewódzki Klub TPPR
- zakupy autokarów: dla rady zakładowej przy prezydium PRN w Morągu i Biskupcu, Zarządu ZNP w Olsztynie
- pomniki: ku czci pomordowanych Polaków w Nawrze pod Nowym Miastem, Adama Mickiewicza w Olsztynie, ku czci poległych pracowników KP PPR w Węgorzewie (28 000 zł)
- przykładowe drobne prace wartości poniżej 50 tys.: budowa lodowiska w 1956 r. w Olsztynie (26 147 zł), plac zabaw na Kolonii Mazurskiej, wyposażenie ogniska muzycznego w Giżycku (25 000 zł), sprzęt sportowy dla LZS w Białej Piskiej, remont "Parku Inwestycyjnego" i ogródka jordanowskiego w Iławie.

III

Ze sprawozdań uzyskiwanych przez Komitet Wojewódzki SFOS od komitetów powiatowych, zakładów pracy, instytucji wynika, że w akcje na terenie województwa zaangażowało się kilkaset osób¹²⁵. Najaktywniejsi działacze SFOS wymienieni w sprawozdaniu końcowym przez Jana Beonigka:

Bartoszyce: Weronika Michałowska

Biskupiec: Kazimierz Pawlikowski Wincenty Stelmaczonek

Braniewo: Jerzy Grelewski, Aleksander Panasiuk, Stanisław Józefowicz, Leonard Olszewski

Działdowo: Apolonia Mazurkiewicz, Bronisław Senkowski, Helena Suchocka

Giżycko: Zygmunt Komarzyniec, Henryk Nowik, Romuald Adamczewski z Wilkas pow. Giżycko

Górowo Iławeckie: Jan Augustyniak

Iława: Michał Dymkowski, Felicja Gładczenko, Zygmunt Robel, Leon Rzeziński, Jan Szajkowski

Kętrzyn: Kazimierz Chrzanowski i Adam Czentorycki, Jan Jurecki, Piotr Kluczkowski i Jan Orlik z Kraskowa pow. Kętrzyn

Lidzbark Warmiński: Stanisław Skiba

Morąg: Eugeniusz Waleśkiewicz

Mragowo: Roman Sagałło

Nidzica: Feliks Goryński, Władysław Korzeniowski, Waclaw Kownacki, Tadeusz Langowski

¹²⁵ AP Olsztyn, sygn. 488, t. 70, k. 1–110, Organizacja placówek terenowych SFOS na terenie województwa olsztyńskiego 1958–1956.

Nowe Miasto Lubawskie: Henryk Borowski, Mieczysław Stabrowski, Jan Marciniak, Brunon Magolewski

Olsztyn: Jan Boenigk, Marian Gotowiec, Zbigniew Grabowski, Antoni Horawski, Zdzisław Jaroszewski, Tadeusz Kaliszewski, Władysław Kapuścik, Stefan Kamiński, Mieczysław Konecko, Jakub Krawczyk, Eugeniusz Krzyżewski, Kazimierz Ligeża, Józef Lorenckowski, Aleksander Pietrzak, Oswald Sznepf, Ryszard Śniezko, Mieczysław Stachowski, Stanisław Tomaszewski, Antoni Tomkiewicz, Leopold Topczewski, Jan Tyc, Wincenty Wiśniewski

Orneta: Józef Hryniewicz

Ostróda: Bolesław Biskupski, Bernard Mościenica

Pasłęk: Władysław Burewicz

Pisz: Kazimierz Laudański

Szczytno: Antoni Fiedukiewicz, Mieczysław Ostaniewicz

Węgorzewo: Henryk Wieczorek, Witold Kozłowski, Zdzisław Kucharczyk, Ryszard Szyrmer.

Janusz Gołota, *Das Woiwodschaftskomitee des Sozialen Fonds für den Wiederaufbau des Landes und der Hauptstadt in Olsztyn (1946-1966)*

Zusammenfassung:

Nach Jalta brauchten die polnischen Behörden ideelle Verifikation und Geld. Von daher unternahm die Zeitung „Rzeczpospolita Ludowa“ soziale Aktionen, deren Ziel es war, die oben genannten Zwecke zu erfüllen. Einer davon war, Finanzmittel für den Aufbau des vom Krieg zerstörten Landes zu gewinnen. Ziel des Artikels ist die Beschreibung der Aktivitäten, die die oben genannten Aufgaben durch das berufene Soziale Komitee für den Wiederaufbau des Landes und der Hauptstadt (Społeczny Komitet Odbudowy Kraju i Stolicy) in den Jahren 1946 - 1966 realisieren, am Beispiel der Woiwodschaft Olsztyn (Allenstein), gestützt auf Quellen, die vor allem im Archiv der Neuen Akten und im Staatsarchiv in Olsztyn vorliegen, sowie auf die regionale und zentrale Presse. Die Analyse der genannten Materialien erlaubte es, die wichtigsten sozialwirtschaftlichen Probleme bei der Realisierung der politischen Ziele, die Gewinn- und Verlustbilanz, das soziale Engagement sowie die Funktionsmechanismen der Behörden festzustellen. Die Effekte des Handelns des Sozialen Komitees für den Wiederaufbau des Landes und der Hauptstadt stellen eine Symbolik der Volksrepublik Polen (PRL) dar. Erstens die vielseitige Einführung der Ideologie der herrschenden Partei. Zweitens mit übermäßiger gesellschaftlicher und finanzieller Anstrengung und sogar Verschwendung erkaufte, aber meistens nützliche Unternehmungen: der Wiederaufbau von Baudenkmälern, der Bau von Schulen, Krankenhäusern, Kultur- und Sportzentren, aber auch das gesellschaftlich extrem abgelehnte Denkmal für die Dankbarkeit gegenüber der Roten Armee. Drittens bürgerliche Haltungen, die von ganz gewöhnlicher menschlicher Aufrichtigkeit, Fleiß und Ideologie über Konformismus bis hin zur Fixierung auf die Karriere reichen. Darum ist die Bewertung des Erfolgs des Sozialen Komitees für den Wiederaufbau des Landes und der Hauptstadt, selbst aus der historischen Perspektive, nicht eindeutig.

Übersetzt von Christiane Schultheiss

Janusz Gołota, *The voivodeship committee of the Communal Fund for the Rebuilding of the Country and Capital in Olsztyn (1946–1966)*

Summary

Polish post-Jalta government needed ideological verification and money and so, the People's Republic started numerous communal actions, which were supposed to achieve those goals. One of the most important tasks was to find funds for the rebuilding of the destroyed country. The article intends to describe the actions undertaken to fulfill this task by the Communal Fund for the Rebuilding of the Country and Capital from 1946 to 1966 in Olsztyn voivodeship. The sources taken into consideration come from the Central Archives of Modern Records and State Archives in Olsztyn as well as regional and national press. The analysis of those sources has shown the most important social and economic problems, which stood in the way of achieving the political goals, the loss and profit balance, the communal involvement and the mechanisms of power. The effects of the Fund's work are a symbol of the People's Republic of Poland. First of all the Party ideology was omnipresent. Second, the paradoxical achievements: on the one hand the important and valuable rebuilding of monuments, establishing schools, hospital, sport and culture centers and on the other the unacceptable Red Army War Memorial. Third, the civic activities that led to simple human honesty, industriousness and altruism, but also to conformism and career making. The evaluation of the Fund is thus difficult and ambiguous.

Translated by Mateusz J. Fafiński